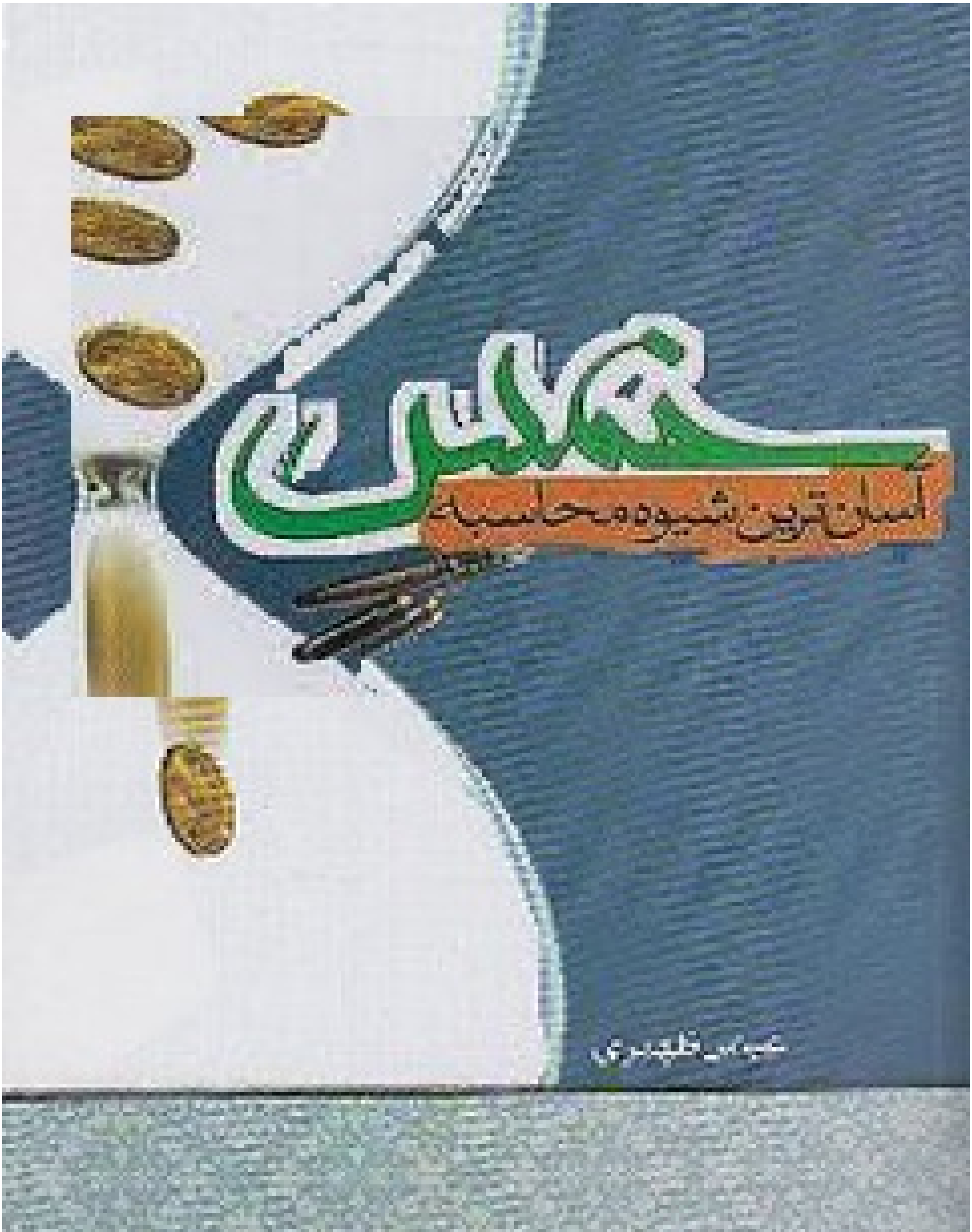

آسان ترین شیوه محاسبه
عباس ظهیری

بسم الله الرحمن الرحیم

آسانترین شیوه محاسبه خمس مطابق با فتوای آیات عظام امام راحل، اراکی، بهجت، تبریزی،خویی...

نویسنده:

عباس ظهیری

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

آسانترین شیوه محاسبه خمس مطابق با فتوای آیات عظام امام راحل، اراکی، بهجت، تبریزی،خویی...

مشخصات کتاب

سرشناسه : ظهیری، عباس، ۱۳۳۹ -

عنوان و نام پدیدآور : آسانترین شیوه محاسبه خمس مطابق با فتوای آیات عظام امام راحل، اراکی، بهجت، تبریزی،خویی.../ عباس ظهیری.

مشخصات نشر : تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۹۰ص.

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۳۹۴-۰

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع : خمس

موضوع : خمس -- حسابداری

موضوع : خمس -- فتواها

رده بندی کنگره : BP۱۸۸/۶/ظ۹آ۵ ۱۳۹۱

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۶

شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۶۴۳۸۹

ص ۱

اشاره

ص ۲

ص ۳

ص ۴

ص ۵

ص ۶

ص ۷

ص ۸

مقدمه

اهمیت وجوب تخمیس اموال

ص ۹

تخمیس امـوال، در فقـه شـیعه از فرائض و واجبـات مـالی اسـت و در اهمیت آن همین مقـدار بس که در فرهنـگ غنی دین‌شـناسان راستین، عترت نبوی صلوات الهن علیهم اجمعین به‌عنوان وسیله تطهیر اموال و پالایش نفس و جان مطرح شده است.

چنان‌که مرحوم صدوق در کتاب «من لایحضره الفقیه» و نیز مرحوم کلینی در کافی به سند معتبر (موثقه ابن بکیر) از امام صادق نقل کردند، که فرمود:

انی لآخذ من احدکم الدرهم و انی لمن اکثر اهل المدینه مالاً

ص ۱۰

ما ارید بذلک الا ان تطهروا.(۱)

به راستی من بـا اینکه خود غنی‌ترین مردم مـدینه هسـتم از برخی از شـما درهمی را (به عنوان خمس) دریـافت می‌کنم و غرضم جز پاک شدن شما نیست.

در اهمیت وجوب تخمیس اموال از نگاه فقهی این دو مسأله قبل از هر چیز جلب توجه می‌کند:

مسأله اول: به اتفاق فقها و مراجع عظام، تصـرف در مالی که متعلق خمس است، هرچنـد قصـد دادن خمس آن را داشـته باشـد جایز نیست مگر با اذن حاکم شرع. (۲)(۳)

البته به فتوای آیت الله زنجانی تصـرف در مالی که متعلق خمس است تا زمانی که مقـدار خمس و یک پنجم آن باقی است اشـکال ندارد.

(۴)

۱- کافی، ج ۱، ص۵۳۸، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص۴۴ ؛ وسائل الشیعهٔ، ج۶، ص۳۳۷، ابواب ما یجب فیه الخمس، باب ۱، ح۳.

۲- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م۱۷۹۰، خامنه‌ای اجوبه، س۹۳۸، وحید توضـیح المسائل م ۱۸۰۷، نوری توضیح المسائل، م۱۷۸۶. تحریر الوسیله۱

۳- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م۱۷۹۰، خامنه‌ای اجوبه، س۹۳۸، وحید توضـیح المسائل م ۱۸۰۷، نوری توضیح المسائل، م۱۷۸۶. تحریر الوسیله۱ ۱۳۴م ۲۳ از القول فیما یجب فیه الخمس العروه الوثقی م ۷۵ از فصل فیما یجب فیه الخمس

۴- المسائل الشرعیه، م ۱۷۹۸.

ص ۱۱

مسأله دوم: به اتفاق مراجع عظام مکلف شرعاً نمی‌تواند، بدون مراجعه به مرجع خود، خمس را به ذمه بگیرد و خود را بدهکار اهل خمس بداند و در آن تصرف کند. (۱)

نوشته‌ای که پیش روی دارید بر آن است تا آسان‌ترین شیوه محاسبه خمس اموال را در راستای مسائل مورد ابتلاء با رعایت دقائق و ظرائف فتوائی براساس فتوای مراجع مشهور ارائه دهد. و قبل از آن بایسته است با ضابطه تعیین مبدأ سال خمسی آشنا شویم.

نظم منطقی محاسبه خمس

نظم منطقی محاسبه اموال مکلف، بر رعایت سه محور ذیل به ترتیب، استوار است:

۱. تعیین مبدأ سال خمسی مکلف طبق فتوای مرجع او؛

۲. بررسی و حکم خمس اموال مکلف براساس لیست

۱- توضیح المسائل مراجع، م۱۷۹۱ و ۱۷۹۲، خامنه، اجوبه، س۹۸۳، نوری توضیح المسائل، م ۱۷۸۷ و ۱۷۸۸؛ وحید توضیح المسائل، م ۱۸۰۸. تحریرالوسیله ۱ ۳۴۰ م ۲۳ از القول فیما یجب فیه الخمس، العروة الوثقی، م۷۵ از فصل فیما یجب فیه الخمس.

ص ۱۲

پانزده‌گانه اموال، طبق فتوای مرجع او؛

۳. بررسی مؤونه زندگی مکلف (که مستثنا از خمس است) براساس لیست چهارده‌گانه مؤونه زندگی طبق فتوای مرجع او.

با در دست داشتن فتاوای مراجع عظام در این سه محور به راحتی توأم با رعایت دقائق فتاوا، می‌توان وضعیت خمسی اموال مؤمنین را روشن کرد.

فصل اول: تعیین مبدأ سال خمسی

۱. قهری بودن مبدأ سال خمسی

ص ۱۳

فصل اول: تعیین مبدأ سال خمسی

۱. قهری بودن مبدأ سال خمسی

اولین مسأله‌ای که در محاسبه خمس اموال جلب توجه می‌کند و رعایت آن ضروری و لازم است، این است که:

تعیین مبدأ سال خمسی که براساس آن محاسبه صورت می‌گیرد و مکلف شرعاً مجاز است تا پایان سال، درآمد خود را صرف در مؤونه زندگی کند، و اگر صرف نکرد واجب است با شرائط و توضیحاتی که خواهد آمد، خمس آن را بپردازد. یک امری انتخابی نیست. به‌گونه‌ای که به دلخواه خود هر زمانی را که خواست بتواند مبدأ سال قرار دهد بلکه امری است قهری و واقعی و دارای ضابطه خاصی است که با وجود آن ضابطه، مبدأ

ص ۱۴

سال خمسی شروع می‌شود هر چند او قصد نکند و نخواهد آن را مبدأ سال خود قرار دهد.

۲. ضابطه مبدأ سال خمسی

در ضابطه مبدأ سال خمسی سه نظر بین مراجع عظام وجود دارد:

۱) آیات عظام: امام راحل، بهجت، خامنه‌ای، صافی و فاضل: مبدأ سال خمسی کسانی که درآمد تدریجی روزانه دارند مانند تاجر، کاسب و صنعت‌گر، اولین روزی است که شروع به کسب و کار کرده‌اند و کسانی که حقوق بگیرند به این معنا که درآمد کارشان در زمان معینی (مثل آخر برج) به دست می‌آید، مبدأ سالشان، اولین روزی است که حقوق و درآمد در اختیارشان قرار می‌گیرد و تمکن از دریافت دارند (ولو دریافت نکنند) و برای کشاورز مبدأ سال خمسی، وقت برداشت و جمع‌آوری محصول و برای باغدار زمان چیدن میوه است. (۱)

۱- امام راحل، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۲۶ از چاپ جامعه مدرسین، استفتائات، ج ۱، س ۱۳۵، صافی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۴ و جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۰۸؛ فاضل توضیح المسائل، م ۱۷۶۵ و جامع المسائل، ج ۱، سس ۸۰۵ و ۸۱۰.

ص ۱۵

۲) آیات عظام: خویی، تبریزی، زنجانی، مکارم، نوری، وحید خراسانی: مبدأ سال خمسی برای هرکسی اعم از کارمند و حقوق‌بگیر و کاسب و کشاورز اولین روزی است که درآمد برای او حاصل شده است. (۱)

۳) آیت الله سیستانی: مبدأ سال خمسی برای کسی که شغلی دارد، اولین روزی است که شروع به‌کار کرده است و کسی که شغلی ندارد که از آن مخارج زندگی را تحصیل کند و از کمک دولت یا مردم استفاده می‌کند یا اتفاقاً سودی بدست می‌آورد، بعد از آنکه یک سال از موقعی که فایده برده بگذرد باید خمس مقداری را که از خرج سالش زیاد آمده بدهد. (۲)

چند مسأله

مسأله اول: کسی که کاسب نیست بلکه کارمند و حقوق‌بگیر است و یا کشاورز اگر به طور اتّفاقی معامله‌ای کند و سودی

۱- خویی، منهاج الصالحین، ج ۱، م۳۳۵، م۱۲۱۸ و التعلیقه علی منهاج الصالحین، م ۱۲۱۸؛ زنجانی، المسائل الشرعیه م ۱۷۷۳؛ مکارم توضیح المسائل، م ۱۴۸۶؛ نوری استفتائات، ح ۲، س ۳۱۰؛ وحید توضیح المسائل، م ۱۷۸۲ و حاشیه منهاج الصالحین، م ۱۲۱۸، ج ۱، ص۳۷۳؛ تبریزی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۴.

۲- سیستانی، المسائل المنتخبه، م ۵۹۳ و توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۵.

ص ۱۶

ببرد به اتفاق همه مراجع عظام مبدأ سال خمسی او درخصوص این سود از زمانی است که به‌دست آمده و چنان‌چه از آن زمان تا یک سال بعد در مخارج زندگی صرف نکند باید خمس آن را بدهد. (۱)

مسأله دوم: کسی که چند شغلی است و چند منبع درآمد دارد، مثلاً هم کارمند است و حقوق‌بگیر و هم کشاورزی می کند یا هم کاسب است و هم منزل و مغازه خود را اجاره می‌دهد آیا می‌تواند برای هر یک از آنها سال خمسی مستقل قرار دهد؟

۱) به نظر همه مراجع (جز آیت الله وحید و آیت الله مکارم): می‌تواند برای هر کدام سال جداگانه‌ای قرار دهد ولی اگر در یکی از شغل‌ها زیان دید نمی‌تواند از سود دیگری جبران کند. (۲)

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۵؛ وحید خراسانی توضیح المسائل، م ۱۷۷۳ و حاشیه منهاج الصالیحن، ح ۱، ص۳۷۳، م ۱۲۱۸.

۲- امام راحل، تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الخمس الخامس، م۱۲ و استفتائات، ج ۱، ص ۳۵۰، س ۱۷؛ بهجت وسیله النجاة، م ۱۳۸۴؛ تبریزی، صراط النجاة، ح ۲، س۵۵۹؛ خویی، منهاج الصالحین، ح ۱، ص ۳۳۵، م ۱۲۱۸؛ خامنه‌ای، اجوبه س ۹۶۴؛ زنجانی، المسائل الشرعیه، م ۱۷۷۹، سیستانی منهاج الصاالحین، ج ۱، صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۷۰، س۵۹۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۱۰؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، س۱۰۱۳؛ نوری استفتائات، ج ۲، س ۳۱۹.

ص ۱۷

۲) آیت الله مکارم و آیت الله وحید: واجب است برای تمام درآمدها یک سال خمسی قرار دهد. (۱)

۳. معیار سال شمسی است یا قمری

در این‌باره سه نظر مطرح است:

۱) همه مراجع عظام (به جز آیت الله بهجت و آیت الله وحید): مخیر است سال قمری قرار دهد یا سال شمسی. (۲)

۲) آیت الله بهجت: اگر برای دادن خمس زراعت و مانند آن، که مطابق سال شمسی انجام می‌شود، سال خمسی را شمسی قرار دهد اشکال ندارد. (۳)

۳) آیت الله وحید: بنابر احتیاط واجب به سال قمری قرار دهند. (۴)

فصل دوم: لیست اموال پانزده‌گانه مکلف

اشاره

۱- آیت الله وحید، حاشیه منهاج الصالحین، ج۲، ص۳۷۳، م ۱۲۱۸ و توضیح المسائل، م ۱۷۹۰، آیت الله مکارم، توضیح المسائل، م۱۴۹۵ .

۲- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۶؛ خامنه‌ای اجوبهٔ، الاستفتائات، س ۱۰۰۰.

۳- توضیح المسائل، معظم له، م ۱۳۸۵.

۴- توضیح المسائل، معظم له، م ۱۷۷۴.

ص ۱۸

ص ۱۹

فصل دوم: لیست اموال پانزده‌گانه مکلف

پس از تعیین مبدأ سال خمسی مقلد بر طبق فتوای مرجع او، در اولین مرحله محاسبه خمس لازم است اموال او براساس لیستی که به قرار ذیل طبق فتاوای مراجع عظام تشریح می‌شود، مشخص شود.

به‌طور کلی اموال هر مکلفی نوعاً از اقلام پانزده‌گانه ذیل خارج نیست:

۱. ارث

۲. هدیه و بخشش

۳. سرمایه

۴. درآمد کسب و کار مصرف شده

۵. درآمد کسب و کار پس‌انداز شده

ص ۲۰

۶. قرض و وام مصرف شده

۷. قرض و وام پس‌انداز شده

۸. قرض و طلب

۹. مهریه

۱۰. دیه

۱۱. صدقات و وجوه شرعیه

۱۲. حقوق بازنشستگی

۱۳. حق بیمه

۱۴. باقی مانده آذوقه در آخر سال خمسی

۱۵. مال حلال مخلوط به حرام.

ناگفته نماند که مواردی از قبیل گنج، معدن و انفال نیز متعلق خمس است ولی چون مورد ابتلاء غالب مکلفین نیست، بحث از آنها در این مختصر ضرورتی ندارد.

اینک بررسی حکم فقهی خمس اقلام مذکور را از منظر مراجع عظام پی می‌گیریم:

۱. خمس ارث

اشاره

در مورد تعلق خمس به ارث سه نظر وجود دارد:

ص ۲۱

۱) آیات عظام: امام راحل، اراکی، بهجت، خامنه‌ای، زنجانی، صافی گلپایگانی، فاضل، مکارم، وحید و نوری: ارث خمس ندارد مگر اینکه وارث بداند هنگامی که در دست مورّث بوده متعلق خمس شده و خمس آن را نداده یا بداند که بر ذمه او بدهی خمس بوده و نپرداخته است در این دو صورت پرداخت خمس بر وارث واجب است.

چنان‌که در عروة الوثقی در فصل (فیما یجب فیه الخمس) آمده است «مسأله ۵۰: اذا علم ان مورّثه لم یؤدّ خمس ما ترکه وجب اخراجه سواء کانت العین التی تعلق بها الخمس موجودة فیها او کان الموجود عوضها بل لو علم باشتغال ذمته بالخمس وجب اخراجه من ترکته مثل سائر الدیون». (۱)

متن مذکور مورد قبول مراجع مذکور است.

در توضیح المسائل مراجع نیز آمده است: مسأله ۱۷۵۵ اگر مالی به ارث به او برسد و بداند کسی که این مال از او به ارث رسیده خمس آن را نداده باید خمس آن را بدهد و نیز اگر در خود آن مال خمس نباشد ولی انسان بداند کسی که آن مال از

۱- العروة الوثقی، ج۴، ص۲۷۷.

ص ۲۲

او به ارث رسیده، خمس بدهکار است باید خمس را از مال او بدهد. (۱)

متن فوق مورد قبول همه مراجع مذکور است، البته عبارت آیت الله بهجت نسبت به صورتی که مورّث بابت خمس بدهکار است ساکت می‌باشد.

۲) آیت الله خویی و آیت الله تبریزی: ارث خمس ندارد، مگر اینکه وارث بداند قبلاً ـ به آن خمس تعلق گرفته و مورّث آن را نپرداخته که در این صورت به احتیاط واجب باید (ورثه کبیر، آیت الله تبریزی) خمس آن را بپردازند ولی اگر وارث بداند که مورّث خمس بدهکار است باید خمس را از مال او بپردازد. (۲)

ناگفته نماند که آنچه در توضیح المسائل مراجع درباره نظر استاد معظم آیت الله تبریزی۱ ذکر شده که در صورت یقین وارث به تعلق خمس به عین مال مورّث اظهر عدم وجوب خمس است، نظر سابق ایشان بوده، و نظر اخیر او همان است که ملاحظه شد.

۱- توضیح المسائل مراجع، ح۲، م ۱۷۵۵؛ خامنه‌ای اجوبه، س۸۶۴؛ وحید توضیح المسائل، م ۱۷۶۲.

۲- توضیح المسائل معظم له، چاپ ۱۳۸۲، ص۲۵۸.

ص ۲۳

۳) آیت الله سیستانی: از مطالعه منهاج الصالحین و المسائل المنتخبهٔ و توضیح المسائل ایشان (۱) به دست می‌آید که مسأله سه صورت دارد:

صورت اول: میّت اعتقادی به پرداخت خمس نداشته است.

صورت دوم: میت اعتقاد به دادن خمس داشته، ولی عملاً خمس نمی‌داده.

در این دو صورت هر چند پرداخت خمس بر او واجب بوده ولی پرداخت خمس بر ورّاث واجب نیست چه نسبت به صورتی که خمس متعلق به عین ارث موجود بوده و نداده و چه به ذمه او تعلّق گرفته و نداده است، در هر دو حال چیزی بر ورّاث نیست.

صورت سوم: میت معتقد به دادن خمس بوده و خمس هم می‌داده ولی نسبت به برخی از اموال موفق به پرداخت خمس نشده در این صورت بر ورّاث واجب است، قبل از تقسیم ارث خمس را بپردازند هم خمسی که به عین اموال موجود تعلق گرفته و هم خمسی که بر ذمه میت بوده است.

مسأله اول: خمس ارث غیر مورد انتظار

۱- منهاج الصالحین، ج۱، م ۱۲۵۴و المسائل المنتخبهٔ م ۶۱۷ و توضیح المسائل، م ۱۷۶۴.

ص ۲۴

در خصوص خمس ارث میتی که انسان با او خویشاوندی دوری داشته و توقع و گمان ارث بردن از او را نداشته چند نظر است:

۱) آیت الله وحید: واجب است در صورتی که از مخارج سالش زیاد بیاید خمس آن را بدهد. (۱)

۲) آیات عظام: اراکی، بهجت، خویی، تبریزی، زنجانی، سیستانی، صافی، فاضل کلپایگانی، مکارم: اگر از مخارج سالش زیاد بیاید به احتیاط واجب خمس آن را بپردازد. (۲)

۳) آیات عظام: امام راحل، خامنه‌ای و نوری: اگر از مخارج سالش زیاد بیاید، احتیاط مستحب آن است که خمس آن را بدهد. (۳)

مسأله دوم: خمس درآمد بین سال فوت

کسی که مانند تاجر و کاسب باید برای دادن خمس، سال

۱- توضیح المسائل، ۵۱۸ مسأله ۱۷۷۱.

۲- توضیح المسائل مراجع، ۲، م ۱۷۵۴؛ زنجانی المسائل الشرعیه، م ۱۷۶۲.

۳- توضیح المسائل مراجع، ۲، م ۱۷۵۴.

ص ۲۵

قرار دهد اگر منفعتی به دست آورد و در بین سال بمیرد:

۱) آیات عظام: امام راحل، اراکی، خویی، خامنه‌ای، زنجانی، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، وحید، نوری: باید مخارج تا موقع مرگش را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقیمانده را بدهند. (۱)

و آیت الله زنجانی افزوده است: البته مخارج ضروری کفن و دفن و مراسم ترحیم که اگر از مال میت صرف آنها نشود، آبروی میت در خطر است، از مخارج میّت به شمار می‌آید و خمس به آنها تعلق نمی‌گیرد. (۲)

۲) آیت الله تبریزی: بر ورثه لازم نیست مخارج تا موقع مرگش را از آن منفعت کسر کنند و خمس باقیمانده را بدهند. (۳)

۲. خمس هدیه و بخشش

اشاره

درباره خمس هدیه دو مسأله مطرح است:

مسأله اول: اینکه آیا بر واهب (هدیه‌دهنده و بخشش‌کننده) در

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۶۷.

۲- همان.

۳- همان.

ص ۲۶

صورتی که هدیه از درآمد کسب و کار او باشد خمس واجب است یا نه؟

پاسخ: این است که در صورتی که هدیه و بخشش از درآمد بین سال باشد و زائد بر شأن هدیه‌دهنده نباشد به اتفاق همه مراجع عظام از مئونه او محسوب می‌شود و خمس ندارد. (۱)

و البته این مسأله از فروع و جزئیاتی برخوردار است که چون مجال واسعی می‌طلبد و از حوصله این مختصر به دور است، به همین مقدار بسنده می‌شود.

مسأله دوم: که بیشتر مورد ابتلاء و پرسش است و محور بحث ماست این است که آیا بر موهوب له (کسی که به او بخشش شده) خمس واجب است یا نه؟

در پاسخ این مسأله باید گفت که در اینجا دو صورت قابل تصویر است.

صورت اول: اینکه مجموعه هدیه و بخشش در بین سال خمسی صرف در مؤونه زندگی شود که به فتوای همه مراجع عظام، خمس ندارد.

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۷۶.

ص ۲۷

صورت دوم: اینکه هدیه و بخشش تا وصول سر سال خمسی صرف در مؤونه زندگی نشود.

در این صورت پنج نظر وجود دارد:

۱) آیات عظام: امام راحل، خامنه‌ای و نوری: خمس آن واجب نیست گرچه احتیاط مستحب است.(۱)

۲) آیات عظام: اراکی، خویی، گلپایگانی، سیستانی و صافی: اگر از مخارج سالش زیاد بیاید باید خمس آن را بدهد. (۲)

۳) آیات عظام: بهجت، فاضل و مکارم: اگر از مخارج سالش زیاد بیاید بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد. (۳)

۴) آیت الله تبریزی و آیت الله وحید: چنانچه از مخارج سالش زیاد بیاید و عرفا چیز کوچکی شمرده نشود بلکه قیمت معتنابهی داشته باشد، خمس آن را باید بدهد.

(۴) و معیار معتنابه بودن، با ملاحظه هر یک از آنها است نه مجموعه آنها.

۱- امام راحل تحریر الوسیله، ج۱ کتاب الخمس و توضیح المسائل، م ۱۷۵۳؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۸۵۱ و ۸۵۲؛ نوری توضیح المسائل.

۲- امام راحل تحریر الوسیله، ج۱توضیح المسائل مراجع، س۲، م ۱۷۵۳.

۳- همان.

۴- تبریزی، توضیح المسائل، م ۱۷۶۲؛ وحید توضیح المسائل آیت الله وحید، م۱۷۷۰.

ص ۲۸

۵) آیت‌الله‌زنجانی:چنانچه از مخارج سالش زیاد بیاید اگر مالی که به‌دست آورده ارزشمند باشد لازم است خمس آن را بدهد بلکه بنابر احتیاط اگر مال ارزشمندی هم نباشد خمس آن را بدهد. (۱)

مصادیقی از هبه و بخشش

گرچه مصادقی هبه و بخشش بسیار است، ولی از میان آنها، به مواردی که بیشتر مورد ابتلا و سوال است اشاره می‌شود:

۱. مطلق جوایز و از آن‌جمله جایزه‌های بانکی؛

۲. کادو؛

۳. انعام؛

۴. کمک هزینه تحصیلی که دولت به دانشجوها می‌دهد؛

۵. عیدی؛

۶. پول توجیبی که پدران به فرزندان می‌دهند؛

۷. هدیه؛

۸. تشویقی؛

۹. وجوهی که بنیاد شهید به خانواده آنها می‌دهد؛

۱۰. پاداش.

۳. خمس سرمایه

۱- توضیح المسائل، م ۱۷۶۲.

ص ۲۹

سرمایه در صورتی که متشکّل از اموالی است که متعلق خمس نیست از قبیل ارث، مهریه، دیه و مانند آن، بی‌شک خمس به آن تعلق نمی‌گیرد.

ولی در صورتی که از درآمد کسب و کار و حقوق تهیه شده باشد، درباره خمس آن چند نظر بین مراجع عظام وجود دارد:

۱) آیات عظام: امام راحل، خامنه‌ای: سرمایه خمس دارد مگر اینکه مقداری باشد که با پرداخت خمس آن، درآمد کسب با بقیه وافی به هزینه زندگی او نیست و یا اینکه کسب با بقیه مناسب با شأن عرفی او نباشد، در این دو صورت خمس ندارد. (۱)

۲) آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی: سرمایه خمس دارد مگر آن را از چیزی تهیه کرده باشد که متعلق خمیس نیست. (۲)

پس بنابر نظر ایشان سرمایه‌ای که از درآمد کسب و کار و

۱- امام راحل، تحریر الوسیله، ج ۱، کتاب الخمس الخامس، ۱۳۲، استفتائات امام راحل، س ۱، م ۳۵۵؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۹۵۲، نوری.

۲- گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص۲۸۹؛ صافی و جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۶۸، م ۵۹۰ت. زنجانی.

ص ۳۰

حقوق تهیه شـده، مطلقاً خمس دارد، حتی اگر مقـداری باشد که درآمد کسب با آن وافی به هزینه زندگی او نباشد یا مجبور اسـت کسبی اختیار کند که مناسب با شأن عرفی او نیست، باز هم خمس دارد.

۳) آیت الله خویی و آیت الله تبریزی: سـرمایه اگر از درآمـدهای سال قبل تهیه شـده مطلقاً خمس دارد، ولی اگر از درآمـد بین سال جاری است فقط به مقداری که مئونه سال اوست، خمس ندارد و بقیه خمس دارد. (۱)

۴) آیـات عظـام: بهجت، فاضـل (در نظر اخیر خود): آن مقـداری از سـرمایه که برای تأمین معاش (مطابق با شأن) خود و عائله‌اش به آن نیاز دارد، خمس ندارد و بقیه آن خمس دارد. (۲) قهراً اگر تمام سرمایه برای تأمین معاش خود و عائله‌اش مورد نیاز است، تمام آن خمس ندارد.

۵) آیت الله سیستانی و آیت الله مکارم در نظر اخیر: سرمایه به قیمت فعلی خمس دارد، مگر اینکه ادای خمس سبب شود که

۱- منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۷۳، م ۱۲۱۹۲.

۲- بهجت توضیح المسائل، م ۱۴۰۱، فاضل استفتاء.

ص ۳۱

نتواند با بقیه‌اش زندگی خود را اداره کند، ولی درصورتی‌که با دستگردان نمودن بتواند تدریجاً آن را بپردازد، ساقط نمی‌شود. (۱)

۶) آیت الله وحید: پرداخت خمس سرمایه واجب است، ولی در صورتی که سرمایه مقداری باشد که برای تهیه معاش خود و عائله‌اش به آن نیاز دارد، به احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد. (۲)

۷) آیت الله زنجانی: سرمایه‌ای که مورد نیاز انسان است و با کمتر از آن زندگی او در حدّ آبرو و شؤونش اداره نمی‌شود خمس ندارد یعنی می‌تواند از درآمد خود برداشته و جزء سرمایه کند ولی اگر با پرداختن خمس آن مشکلی در اداره زندگی او پدید نمی‌آید باید خمس آن را بدهد. (۳)

۴. خمس درآمد پس‌انداز شده

درآمد کسب، کار، تجارت و کشاورزی از دو حال خارج نیست:

۱- سیستانی المسائل المنتخبه، ج۱، ص ۲۷۴، م ۵۸۷۲؛ مکارم استفتاء کتبی.

۲- منهاج الصالحین، ج۱، ص ۳۷۳، م ۱۲۱۹، تعلیقه ۶۹۵.

۳- توضیح المسائل معظم له، م۱۷۹۳.

ص ۳۲

۱. درآمد پس‌انداز شده؛

۲. درآمد مصرف شده.

اما درآمد پس‌انداز شده که سال برآن گذشته و صرف در مؤونه زندگی شده، درباره خمس آن چند نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، اراکی، خویی، تبریزی، سیستانی، وحید: خمس دارد. (۱)

۲) آیت الله خامنه‌ای در نظر اخیر: پس‌انداز درآمد سال برای صرف در مؤونه در سال بعد اگر درآستانه صرف در مؤونه تا چند روز آینده باشد و یا خود داشتن مبلغی پس‌انداز جزو مؤونهٔ او محسوب باشد خمس ندارد و گرنه باید خمس آن را بپردازد. (۲)

ضمناً نظر قبلی معظم‌له این بود که با رسیدن سر سال خمسی، واجب است خمس درآمد پرداخت شود مگر در مورد پس‌انداز درآمد برای تهیه منزل و لوازم ضروری زندگی که اگر

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۵۲، تحریر الوسیله، ج۱، کتاب الخمس الخامس، خویی و تبریزی منهاج الصالحین، ج۱، م ۱۲۱۷؛ سیستانی توضیح المسائل، م ۱۷۶۱؛ وحید توضیح المسائل، م ۱۷۶۹ و ۱۷۹۶.

۲- استفتاء کتبی.

ص ۳۳

در آینده نزدیک مثلاً سه ماه پس از سال خمسی در این موارد مصرف شود خمس ندارد.

۳) آیات عظام: بهجت، زنجانی و فاضل: خمس دارد، مگر اینکه پس‌انداز کردن درآمد برای تهیه اشیائی باشد که در زندگی عرفا به آن احتیاج دارد مثل منزل، اثاثیه، جهیزیه دختر، وسیلهٔ نقلیه مورد نیاز و مانند آنها و نمی‌تواند یک دفعه آنها را تهیه نماید در این صورت پس‌انداز درآمد ولو چندین سال هم بر آن بگذرد، خمس ندارد. (۱)

با توجه به فتوای مذکور این نتیجه را می‌گیریم که از نظر اعاظم مزبور مؤونه زندگی که در باب خمس استثناء شده مقید به مؤونه بین سال نیست، بلکه شامل هر نوع مؤونه‌ای که عرفا مورد نیاز است و تهیه آن به‌طور دفعی در بین سال میسر نیست، می شود.

۴) آیت الله گلپایگانی در نظر اخیر و آیت الله صافی: خمس دارد مگر اینکه پس‌انداز کردن برای تهیه خانه مسکونی مورد

۱- بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۹۱؛ فاضل، جامع المسائل، ج۱، س ۶۷۸ و زنجانی استفتاء.

ص ۳۴

نیاز فعلی و در حد شأن باشد و راهی برای خرید خانه به جز ذخیره و پس‌انداز کردن پول نداشته باشد که در این صورت به آن خمس تعلق نمی‌گیرد. (۱)

۵. خمس درآمد مصرف شده

درآمد کسب و کار و حقوق که مصرف شده از چند صورت برخوردار است.
صورت اول: قبل از وصول سال خمسی صرف در مؤونه زندگی نشده بلکه در بین سال یا پس از وصول آن، تبدیل به سرمایه شده است، در این صورت حکم سرمایه را دارد که به تفصیل فتاوای مراجع عظام درباره خمس آن ملاحظه شد.
صورت دوم: در بین سال صرف در مؤونه زندگی متناسب با شأن عرفی شده است. در این صورت به اتفاق همه مراجع، خمس به آن تعلق نمی گیرد. (۲)

۱- گلپایگانی مجمع المسائل، ج۴، ص۲۰۱، صافی، جامع الاحکام، ج۱، س ۷۰۵ و ۷۰۹.
۲- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۷۵؛ خامنه‌ای اجوبه، س۹۲۱؛ وحید توضیح المسائل، م ۱۷۹۲.

ص ۳۵

صورت سوم: پس از وصول سال خمسی صرف در مؤونه زندگی شده است در این صورت:

به نظر همه مراجع عظام خمس دارد به‌جز آیات عظام:

بهجت، زنجانی و فاضل که به نظر مبارک آنها چنان‌که قبلاً گذشت در صورتی که به قصد صرف در ضروریات زندگی، پس‌انداز شده و بعدها صرف در همان ضروریات می‌شود خمس ندارد.

و نیز آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی: چنان‌که قبلاً ملاحظه شده می‌فرمایند: درخصوص موردی که درآمد به منظور تهیه منزل مسکونی پس‌انداز شده و راهی برای خرید منزل جز با پس‌انداز کردن پول نداشته باشد، و پس از وصول سال خمسی یا سال‌های بعد صرف در تهیه منزل می‌شود خمس ندارد و در بقیه موارد خمس دارد. و به نظر آیت الله خامنه‌ای: اگر در آستانه صرف در موونه زندگی تا چند روز پس از سال خمسی باشد، خمس ندارد.

صورت چهارم: درآمد کسب و کار صرف در مؤونه زندگی شده، مثلاً با آن منزل ساخته یا وسیله نقلیه مورد نیاز یا وسایل مورد نیاز در منزل خریده، ولی برای او مشکوک است که آیا در

ص ۳۶

بین سال خمسی، درآمد را صرف مؤونه کرده یا پس از وصول آن، در این صورت چند نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، اراکی، تبریزی، خویی، خامنه‌ای، سیستانی، و وحید: بنابر احتیاط واجب باید با حاکم شرع مصالحه کند. چنان‌که در توضیح المسائل مراجع آمده است.

«مسأله ۱۷۹۷ کسی که از اول تکلیف، خمس نداده اگر از منافع کسب، چیزی که به آن احتیاج ندارد خریده و یک سال از خرید آن گذشته باید خمس آن را بدهد و اگر اثاث خانه و چیزهای دیگری که به آن احتیاج دارد، مطابق شأن خود خریده پس اگر بداند در بین سالی که در آن سال فایده برده، آنها را خریده، لازم نیست خمس آنها را بدهد و اگر نداند که در بین سال خریده یا بعد از تمام شدن سال، بنابر احتیاط واجب باید با حاکم شرع مصالحه کند». (۱)

۲) آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی: بنابر احتیاط مستحب

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۹۷. توضیح المسائل آیت الله وحید، ص۵۲۵، م ۱۸۱۵؛ خامنه‌ای، اجوبهٔ، س۹۲۷ و س ۹۳۴؛ زنجانی توضیح المسائل، ج۲، ص۱۰۸.

ص ۳۷

باید با حاکم شرع مصالحه کند. (۱)

۳) آیت الله زنجانی: اگر درآمد را پس از سال خمسی، صرف در چیزهایی کرده که به آنها احتیاج دارد به‌طوری که برای تهیه آنها لازم بوده درآمد را کنار بگذارد باز هم خمس ندارد و اگر وضعیت مال وی مشخص نباشد بنابر احتیاط واجب باید با حاکم شرع مصالحه کند. (۲)

آیت الله مکارم در نظر اخیر: پولی که از درآمد پس از گذشت سال خمسی برآن، در این موارد ۱. خانه مسکونی ۲. وسیله نقلیه شخصی ۳. لوازم زندگی ۴. زیور آلات تا حد متعارف صرف شده است، ولو خمس دارد اما از باب ارفاق و تشویق به حسابرسی اموال می‌بخشیم. (۳)

۶. خمس قرض ووام مصرف‌شده

مبالغی که شخص به عنوان قرض یا وام دریافت می‌کند از چند صورت برخوردار است.

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۹۷ و توضیح المسائل معظم له، م ۱۸۰۶.

۲- توضیح المسائل، م ۱۸۰۶.

۳- برگرفته از پیک احکام شماره ۴، استفتاء کتبی.

ص ۳۸

صورت اول: اینکه سال خمسی فرا رسیده و هیچ مقدار از قرض و اقساط وام پرداخته نشده، در این صورت: به نظر همه مراجع خمس به آن تعلق نمی‌گیرد خواه اصل مبلغی که قرض یا وام گرفته شده به هنگام وصول سال خمسی ۱. موجود باشد ۲. صرف در مؤونه زندگی شده ۳. تبدیل به سرمایه شده است.

صورت دوم: اینکه تمام قرض و اقساط وام یا بخشی از آن با درآمد بین سال پرداخته شده ولی اصل قرض و وام در بین سال خمسی، صرف در مؤونه زندگی شده است.

در این صورت نیز به فتوای همه مراجع عظام، خمس واجب نیست؛ زیرا چنان‌که قبلا ملاحظه شده درآمدی که در بین سال صرف در مؤونه زندگی شود به نظر همه مراجع مستثنا است.

صورت سوم: اینکه تمام قرض و اقساط وام یا بخشی از آن از درآمد بین سال پرداخت شده ولی پس از وصول سال خمسی در مؤونه زندگی از قبیل خرید منزل یا وسیله نقلیه مورد نیاز و یا لوازم زندگی صرف شده، در این صورت:

به نظر آیات عظام: بهجت، زنجانی و فاضل که مؤونه مستثنا از وجوب خمس، مقید به سال نیست، خمس ندارد.

و نیز به نظر آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی در خصوص

ص ۳۹

موردی که قرض و وام صرف در خرید منزل، شده است، خمس ندارد.

آیت الله مکارم: در نظر اخیر: در صورتی که پس از گذشت سال خمسی در این موارد ۱. منزل مسکونی ۲. وسیله نقلیه ۳. لوازم زندگی ۴. زیور آلات بانوان تا حد متعارف صرف شده است ولو خمس دارد اما از باب ارفاق و تشویق به حسابرسی اموال، می‌بخشیم. (۱)

ولی به نظر بقیه مراجع عظام (امام راحل، اراکی، خویی) تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، مکارم، وحید، نوری): آن مقدار از قرض و وام که پرداخته شده، خمس دارد.

صورت چهارم: تمام قرض و اقسام وام یا بخشی از آن، از درآمد بین سال پرداخته شده، ولی اصل قرض و وام مبدل به سرمایه کسب یا ابزار کار شده است، در این صورت حکم سرمایه را دارد که در بحث خمس سرمایه، شش نظر درباره آن ذکر شده، برای آشنائی با حکم خمس آن، به مبحث مذکور مراجعه شود.

۷. خمس قرض و وام پس‌انداز شده

۱- برگرفته از پیک احکام شماره ۴ و استفتاء کتبی.

ص ۴۰

قسم دیگر از اقسام قرض و وام این است که تمام قرض و اقساط وام یا بخشی از آن پرداخت شده ولی اصل قرض و وام موجود است و مصرف نشده بلکه، پس‌اندازه شده است که از چند صورت برخوردار است.

صورت اول: اینکه برای مؤونه زندگی به آن نیازی ندارد.

به نظر همه مراجع عظام به آن مقداری از قرض و اقساط آن که پرداخت شده، خمس تعلق می‌گیرد.

صورت دوم: اینکه جهت تأمین مؤونه متناسب با شأن عرفی زندگی خود به آن نیاز دارد که در تعلق خمس به آن چند نظر است:

۱) آیات عظام: بهجت، زنجانی، فاضل: که قائلند مؤونه مستثنا از وجوب خمس، مقید به سال نیست، و مطلقاً خمس ندارد خواه مورد نیاز تهیه منزل باشد یا وسیله نقلیه و یا غیر آنها.

۲) آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی: در خصوص موردی که نیاز او به مبالغ مذکور جهت تهیه منزل باشد و راه دیگری برای خرید آن نداشته، خمس ندارد.

ص ۴۱

آیت الله مکارم در نظر اخیر ولو متعلق خمس است ولی در مورد مذکور از باب ارفاق بخشیده‌اند.

۳) بقیه مراجع عظام: آن مقدار از قرض و وام که اقساط آن پرداخت شده، خمس دارد.

۸. خمس قرض و طلب

حکم خمس پولی که از درآمد به عنوان قرض به دیگری می‌دهد، با حکم خمس پولی که از کسی به عنوان مزد کار و یا حقوق طلبکار است فرق می‌کند که به تفصیل حکم هر دو به قرار ذیل تشریح می‌شود.

اما قرض: پولی که از درآمد خود به دیگری قرض می‌دهد، دو صورت دارد:

صورت اول: اینکه پس از گذشت سال، آن را قرض داده است در این صورت: به فتوای همه مراجع عظام واجب است خمس آن پرداخت شود. زیرا قبل از آنکه آن را قرض دهد، با رسیدن سال خمسی متعلق خمس شده بود.

صورت دوم: اینکه از درآمد بین سال قرض داده در این صورت به فتوای همه مراجع عظام اگر دریافت قرض برای او

ص ۴۲

در پایان سال خمسی ممکن باشد باید خمس آن را در پایان سال بدهد و اگر دریافت آن ممکن نباشد تا آن را دریافت نکرده، پرداخت خمس آن واجب نیست. (۱)

ولی پس از دریافت، واجب است خمس آن را بپردازد.

و اما طلب: مبالغی که مکلف از دیگران بابت اجرت کار و حقوق، طلب دارد از دو صورت برخوردار است:

صورت اول: اینکه طلب او به هنگام رسیدن سر سال خمسی، قابل دریافت است در این صورت به نظر همه مراجع عظام خمس دارد.

صورت دوم: اینکه طلب او به هنگام رسیدن سر سال خمسی قابل دریافت نباشد مثل حقوق معوّقه کارمندان در این صورت:

۱) همه مراجع (به‌جز آیات عظام: تبریزی، سیستانی و وحید):

۱- امام راحل استفتائات، ج۱، س ۹۶؛ بهجت توضیح المسائل، م ۱۳۷۹؛ تبریزی استفتائات، س ۹۴۶؛ خامنه‌ای، اجوبهٔ، س ۸۷۰؛ سیستانی منهاج الصالحین، ج۱، م ۱۲۵۱؛ صافی، جامع الاحکام، ج۱، س۶۲۱؛ فاضل جامع المسائل، ج۱، س ۸۳۳؛ مکارم استفتائات، ج۱، س ۳۱۹؛ نوری استفتائات، ج۲، س۳۷۲؛ وحید استفتاء شفاهی.

ص ۴۳

جزء درآمد سال دریافت محسوب می‌شود که اگر تا پایان سال خمسی، در مؤونه زندگی مصرف شود، خمس ندارد و اگر بماند خمس دارد. (۱)

۲) آیت الله تبریزی: اگر برای شخص خاصی یا شرکت خصوصی کار کرده باید در همان سال که کار کرده، خمس آن را بدهد و اگر برای دولت اجیر شده جزء درآمد سال دریافت محسوب می‌شود و چنان‌چه تا سر سال خمسی زیاد بیاید خمس دارد. (۲)

۳) آیت الله سیستانی: به مجرد دریافت فوراً باید خمس آن پرداخت شود. (۳)

۴) آیت الله وحید: بنابر احتیاط واجب به مجرد دریافت فوراً خمس آن پرداخت شود. (۴)

۹. خمس مهریه

۱- امام استفتائات، ج۱، س ۱۴۱؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۸۹۸؛ صافی جامع الاحکام، ج۱، س ۶۲۲؛ فاضل جامع المسائل، ج۱، س ۸۳۹؛ بهجت و مکارم

استفتاء.

۲- تبریزی، استفتائات، س ۸۶۷.

۳- استفتاء شفاهی.

۴- همان.

ص ۴۴

۱) همه مراجع عظام (جز آیت الله بهجت): خمس ندارد.

۲) آیت الله بهجت: بنابر احتیاط واجب اگر از مخارج سالش اضافه آمد باید خمس آن را بدهد. (۱)

۱۰. خمس دیه

دیـه سه قسم است: ۱. دیه نفس ۲. دیه اعضـاء (مثل دیه دست و پا و چشم وماننـد آن) ۳. دیه منـافع اعضاء مثل دیه قوه سامعه و باصره و ذائقه و لامسه و شامّه.

۱) اما دیه اعضاء و منافع آن؛ همه مراجع عظام (جز آیت الله بهجت) خمس ندارد. (۲)

۲) آیت الله بهجت: اگر در بین سال صرف در مؤونه زندگی نشود، به احتیاط واجب خمس دارد. (۳)

اما دیه نفس؛ ۱) همه مراجع عظام (جز آیت الله وحید): خمس ندارد.

۱- همان.

۲- استفتاء.

۳- همان.

ص ۴۵

۲) آیت الله وحید: دیه نفس چون ارث غیر مترقب است. خمس آن واجب است. (۱)

۱۱. خمس وجوه شرعیه (خمس، زکات و صدقات)

در تعلق خمس به وجوه شرعیه: (خمس، زکات و صدقات) چهار نظر است.

۱) آیات عظام: امام راحل، بهجت، خامنه‌ای، مکارم، نوری: اگر از مخارج سالش زیاد بیاید واجب نیست خمس آن را بدهد. (۲)

۲) آیـات عظام: گلپایگانی، صافی و فاضل: در مالی که فقیر بابت خمس و زکات گرفته، خمس واجب نیست اما احتیاط واجب آن است که خمس مالی را که بابت صدقه مستحبی به او داده‌اند اگر از مخارج سالش زیاد بیاید بدهد. (۳)

و نیز آیت الله سیستانی فرموده: اگر مـالی را که فقیر بـابت صـدقه واجب ماننـد کفـارات و ردّ مظـالم یـا مسـتحبی گرفته، از مخارج سالش زیاد بیاید... بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را

۱- همان.

۲- توضیح المسائل مراجع، ج۲، مسأله ۱۷۵۹.

۳- همان.

ص ۴۶

بدهد ولی اگر مالی را از بابت خمس یا زکات از روی استحقاق به او داده باشند، لازم نیست، خمس خود آن را بدهد. (۱)

۳) آیت الله زنجانی: مالی را که فقیر بابت خمس می‌گیرد، خمس نـدارد، هر چنـد از مخارج سالش زیاد بیاید، ولی مالی را که فقیر بابت زکات یا صدقه مستحبی می‌گیرد اگر از مخارج سالش زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد. (۲)

۴) آیت الله وحیـد: اگر مـالی را که فقیر بـابت خمس و زکـات گرفته از مخارج سالش زیاد بیایـد، بنابر احتیاط واجب خمس آن را بدهد و مالی را که به عنوان صدقه به کسی داده‌اند. اگر از مخارج سالش زیاد بیاید،باید خمس آن را بدهد. (۳)

۵) آیات عظام: خویی و تبریزی: اگر از مخارج سالش زیاد بیاید باید خمس آن را بدهد.

نکته: هرگـاه از مـالی که به عنوان زکـات یـا خمس یـا صـدقه واجب و یا مسـتحب. دریافت کرد. منفعتی بـدست آورد چه از طریق تجارت یا مضاربه با آن یا از طریق دیگری مثل اینکه از

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، مسأله ۱۷۵۹.

۲- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۵۹ و المسائل الشرعیه، م ۱۷۶۷.

۳- توضیح المسائل معظم له، س۵۱۹، م ۱۷۷۶.

ص ۴۷

درختی که بابت یکی از این عناوین به او داده‌اند، میوه‌ای بدست آورد، و درخت را برای منفعت بردن و کسب نگه‌داشته باشد، به فتوای همه مراجع اگر آن منفعت از مخارج سالش زیاد بیاید، خمس دارد. (۱)

البته بر مبنای آیات عظام: بهجت، زنجانی و فاضل که مؤونه مستثنای از وجوب خمس مقید به سالی که سود و درآمد را در آن به دست آورده نیست بلکه اگر نیاز به اشیائی دارد از قبیل منزل و وسائل نقلیه که برای خرید آن ناگزیر است، چند سال پول پس‌انداز کند، خمس ندارد، قهراً بر این مبنا در فرض مذکور واجب نیست خمس منافع زکات و خمس و صدقات را بپردازد.

۱۲. خمس حقوق بازنشستگی

حقوق بازنشستگی کارمندان در اصل تعلق خمس به آن بین مراجع عظام اختلافی نیست، ولی در اینکه آیا پس از دریافت آن فوراً باید خمس آن را پرداخت یا اینکه جزء درآمد سال دریافت محسوب می‌شود و اگر تا آخر سال آن را صرف در مؤونه زندگی کند پرداخت خمس آن واجب نیست اختلاف است و دو نظر در مسأله وجود دارد.

۱) همه مراجع عظام (به جز امام، سیستانی و وحید): حقوق بازنشستگی جزء درآمد سال

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۵۹.

ص ۴۸

دریافت محسوب می‌شود و اگر تا آخر سال صرف در مؤونه زندگی نشود خمس دارد. (۱)

۲) آیات عظام: امام راحل، سیستانی و وحید: چنان‌چه طبق قرارداد باید پس از بازنشستگی حقوق را دریافت دارد جزء درآمد سال وصول است و پس از کسر مؤونه سال اگر از مخارج سال زیاد آمد، خمس دارد ولی اگر در دوران خدمت مقداری از حقوق او کسر می‌شده و بعد از زمان خدمت به او می دهند، فوراً باید پس از دریافت خمس آن پرداخت شود. (۲)

۱۳. خمس حق بیمه

۱- تبریزی، استفتائات، س ۸۹۹؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۸۷۱؛ فاضل جامع المسائل، ج ۱، س ۸۶۴؛ بهجت و صافی و نوری استفتاء؛ مکارم توضیح المسائل، م ۱۵۲۴.

۲- امام راحل، استفتائات، ج ۱، س ۱۳۰ و س ۱۳۴؛ سیستانی و وحید استفتاء.

ص ۴۹

بیمه دارای اقسامی است از قبیل بیمه عمر، بیمه شخص ثالث، بیمه بدنه ماشین، بیمه انواع خسارت‌ها و...

درباره خمس مبالغی که اشخاص از اداره بیمه تحت عنوان حق بیمه دریافت می‌کنند چند نظر است.

۱) آیات عظام: خویی، تبریزی، زنجانی، سیستانی، صافی،

فاضل، مکارم، وحید، نوری: جزء درآمد سال وصول است و چنان‌چه تا سر سال خمسی صرف در مؤونه زندگی نشود، خمس دارد. (۱)

۲) آیت الله خامنه‌ای: پولی که شرکت‌های بیمه به فرد بیمه شده پرداخت می‌کنند خمس ندارد. (۲)

۳) آیت الله بهجت: در زاید بر مؤونه خمس دارد حتی اگر در واقع مصداق هدیه هم باشد علی الاحوط. (۳)

۱۴. خمس باقی مانده آذوقه در آخر سال

آذوقه‌ای که در بین سال خمسی تهیه شده از قبیل برنج،

۱- استفتاء کتبی و شفاهی، جامع المسائل، ج۱، س۸۶۳.

۲- آیت الله خامنه‌ای، اجوبهٔ الاستفتائات، س ۸۷۵، ص ۱۸۲.

۳- استفتائات معظم له، ج۳، ص ۵۶، س ۳۵۶۷.

ص ۵۰

گوشت، حبوبات، آرد و ماننـد آنها، ممکن است مقـداری از آن به هنگام وصول سر سال خمسی، از مصرف سال اضافه آیـد، در اینجا چند صورت قابل تصویر است:

صورت اول: اینکه آذوقه‌ای که از مصرف سال اضافه آمده با پول مخمّس تهیه شده، در این صورت به نظر همه مراجع عظام خمس ندارد.

صورت دوم: آذوقه‌ای که از مصرف سال اضافه آمده، خود آن یا پولی که با آن خریداری شده، هبه و بخشش بوده در این صورت حکم هبه را دارد که در مورد خمس آن پنج نظر است و قبلًا در بند دوم تحت عنوان «۲. هبه و بخشش» به تفصیل آراء مراجع عظام در مورد آن بیان شد.

صورت سوم: اینکه آذوقه‌ای که از مصرف سال زیاد آمده، از درآمد بین سال تهیه شده در این صورت دو نظر است:

۱) همه آیات عظام: (به جز آیت الله زنجانی): بایـد خمس آن را بدهـد و چنان‌چه بخواهد قیمت آن را بدهد در صورتی که قیمتش از وقتی که خریده زیاد شده باشد قیمت آخر سال را حساب کند. (۱)

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۰.

ص ۵۱

۲) آیت الله زنجانی: برای محاسـبه خمس آن می‌تواند هر مال را جداگانه حساب کرده، بنابراین کسی که برای خود سالی قرار داده است، اگر قبل از آن آذوقه تهیه کرده باشد که هنوز برای آن سال نگذشته، می‌تواند خمس آن را ندهد. (۱)

ضمناً آیت الله مکارم همچون بقیه مراجع عظام نسـبت به همین صورت، پرداخت خمس را به سبیل فتوا واجب می‌داند ولی نسبت به مختصر مواد غذایی که آخر سال خمسی اضافه آمده پرداخت خمس را به احتیاط واجب لازم شمرده است.

متن عبـارت او چنین است: «چنان‌چه چیزی در آخر سال زیاد بمانـد بایـد خمس آن را بدهـد و احتیاط این است که حتی اشـیاء کم اهمیت را مانند مختصر غذایی اضافه و امثال آن را هر چه هست حساب کند». (۲)

۱۵. خمس مال حلال مخلوط به حرام

مال حرامی که مخلوط به حلال شده از چند صورت برخوردار است:

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۰.

۲- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۰.

ص ۵۲

صورت اول: این است که هم مقدار حرام برای شخص معلوم است و هم صاحب آن در این صورت به اتفاق فقها، بر او واجب است همان مقدار معلوم را به صاحبش بدهد.

صورت دوم: این است که مقدار مال حرام را می‌داند ولی صاحب آن را نمی‌شناسد در این صورت: به نظر همه مراجع (به جز آیت الله زنجانی) حکم مجهول المالک را دارد که «باید آن مقدار را به نیت صاحبش صدقه بدهد و احتیاط واجب آن است که از حاکم شرع هم اذن بگیرد». (۱)

البته برخی از مراجع مثل آیت الله مکارم نسبت به مصرف آن، گفته است: بایـد آن مقدار را بنابر احتیاط واجب به مصرفی برساند که هم مصرف خمس باشد و هم صدقه (مانند سادات فقیر). (۲)

۲) آیت الله زنجانی: در این صورت هم باید با اجازه مجتهد جامع الشرائط خمس آن را صدقه بدهد هرچند اگر بداند که مقدار مال حرام بیشتر از خمس است احتیاط مستحب آن است

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۸۱۴ وحید توضیح المسائل، م ۱۸۳۲.

۲- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۸۱۴.

ص ۵۳

که آن مقدار را صدقه بدهد. (۱)

صورت سوم: این است که مقدار حرام را نمی‌داند ولی صاحبش را می‌شناسد مثل اینکه از شخصی به‌طور مکرر ربا گرفته اکنون خود شخص را می‌شناسد، ولی مقدار رباهایی را که از او گرفته دقیقاً نمی‌داند. در این صورت چند نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، اراکی، صافی، گلپایگانی، نوری: باید یکدیگر را راضی نمایند و چنان‌چه صاحب مال راضی نشود در صورتی که انسان بداند چیز معینی مال اوست و شک کند که بیشتر از آن هم مال او هست یا نه، باید چیزی را که یقین دارد مال اوست به او بدهد و احتیاط مستحب آن است آن مقدار بیشتر را که احتمال می‌دهد مال اوست به او بدهد. (۲)

۲) آیت الله خویی و آیت الله تبریزی: باید مقداری را که یقین دارد مال اوست به او بدهد و بهتر آن است که مقدار بیشتری را که احتمال می‌دهد مال اوست نیز به او بدهد. (۳)

فرق این نظر با نظر اول این است که براساس نظر اول، در

۱- توضیح المسائل معظم له، م ۱۸۲۳.

۲- توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۱۵.

۳- همان.

ص ۵۴

مرحله اول تراضی (راضی کردن همدیگر) بر طرفین واجب بود ولی براساس نظر دوم، تراضی بر آنها واجب نیست.

۳) آیت الله سیستانی: چنان‌چه نتوانند یکدیگر را راضی نمایند، باید مقداری را که یقین دارد مال آن شخص است به او بدهد، بلکه اگر در مخلوط شدن دو مال ـ حلال و حرام ـ با یکدیگر خودش مقصر باشد، باید بنابر احتیاط مقدار بیشتری را که احتمال می‌دهد مال اوست نیز به او بدهد. (۱)

۴) آیت الله مکارم: باید مقداری را که یقین دارد به او بدهد و مقدار بیشتر را که احتمال می‌دهد مال اوست با او نصف کند. (۲)

۵) آیت الله بهجت: احتیاط در این است که با او در مقداری که احتمال می‌دهد مال او باشد، مصالحه نماید در صورتی که مصالحه ممکن باشد و اگر مصالحه ممکن نشد بنابر اظهر دادن زیادتر از مقداری که یقین دارد مال اوست، بر این شخص واجب نیست. (۳)

۶) آیت الله وحید: در صورتی که اختلاط موجب شرکت شود

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۱۵.

۲- همان.

۳- توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۱۵.

ص ۵۵

مثل آنکه روغن حلال یا حرام مخلوط شود اگر با یکدیگر توافق و سازش نمایند آنچه را که توافق کردند معین می‌شود و چنان‌چه توافق و سازش نشود آن اندازه که یقین دارد مال غیر است باید به او داده شود و در صورتی که اختلاط موجب شرکت نشود مانند مواردی که اجزای آن اموال از یکدیگر ممتازند باید از جهت مقدار آن اندازه که یقین دارد به او بدهد و از جهت خصوصیت به قرعه معین شود و در هر دو صورت احتیاط مستحب آن است که مقدار بیشتر را که احتمال می‌دهد مال اوست به او بدهد. (۱)

صورت چهارم: این است که نه مقدار حرام را می‌داند و نه مالک آن را می‌شناسد مثل اینکه می‌داند از افراد زیادی ربا یا رشوه گرفته است، ولی اکنون نه آن افراد را می‌شناسد و نه مقدار رباها را در این صورت به نظر همه مراجع عظام: واجب است خمس تمام آن مال را بدهد. (۲)

البته در کیفیت پرداخت این خمس، که آیا به قصد خمس

۱- توضیح المسائل، م ۱۸۳۳.

۲- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۸۱۳؛ خامنه‌ای، اجوبه، استفتائات، س ۸۹۳؛ وحید توضیح المسائل، م ۱۸۳۱.

ص ۵۶

اصطلاحی بپردازد یا به قصد ردّ مظالم و صدقه جمعی از آیات عظام: (خویی، تبریزی، سیستانی، صافی، فاضل و گلپایگانی) فرمودند به احتیاط واجب، این خمس را به قصد ما فی الذمه (اعم از خمس اصطلاحی و ردّ مظالم و صدقه) بپردازد. (۱)

در پایان این مبحث توجه به این نکته ضروری است که به نظر همه مراجع عظام به احتیاط واجب باید خمس مال حلال مخلوط به حرام را از عین همان مال بدهد ولی خمس‌های دیگر را می‌تواند از همان چیز بدهد یا به مقدار قیمت خمس که بدهکار است پول بدهد. (۲)

فصل سوم: مؤونه زندگی و حکم خمس آن

اشاره

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۸۱۳.

۲- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۸۹.

ص ۵۷

اساساً مؤونه از دو قسم برخوردار است.

۱. مؤونه کسب: که عبارت است از خرج‌هایی که برای به دست آوردن فایـده و سود می‌شود از قبیل مخارج حمل و نقل، حق دلال و مانند آن.

این قسم مؤونه از سود کسر می‌شود و خمس ندارد.

۲. مؤونه زندگی: که عبارت است از مجموعه مخارجی که در زندگی هزینه می‌شود از قبیل:

۱. هزینه خوراک، پوشاک و مسکن خود و خانواده؛

۲. وسائل مورد نیاز مثل یخچال، فرش، پتو، لحاف، ظروف، تلویزیون و...؛

۳. وسیله نقلیه؛

ص ۵۸

۴. وسائل تحصیل؛

۵. مخارج ازدواج؛

۶. مخارج سفرهای زیارتی اعم از واجب، مستحب و نیز سفرهای سیاحتی؛

۷. جهیزیه (با توضیحاتی که خواهد آمد)؛

۸. مجموعه حقوقی که بر اثر حوادث و تصادفات برعهده شخص می‌آید از قبیل دیه نفس، دیه عضو، دیه منافع، خسارت وسائل نقلیه؛

۹. هدیه، کادو، صدقات، خیرات (که به دیگران می‌رسد)؛

۱۰. مخارج زندگی واجب النفقه انسان از قبیل پدر، مادر و فرزند نیازمند؛

۱۱. حقوق واجب شرعی از قبیل کفارات و نذورات؛

۱۲. احداث اماکنی همچون مسجد، حسینیه و مدرسه؛

۱۳. مهریه؛

۱۴. دیون ناشی از ضمانات شرعیه.

دو نکته

نکته اول: هزینه‌کردن و صرف درآمد، در موارد مذکور از مؤونه محسوب می‌شود، مشروط به اینکه زاید بر شأن عرفی شخص

ص ۵۹

نباشد وگرنه نسبت به مقدار زاید بر شأن باید خمس آن را بپردازد.

نکته دوم: صرف درآمد، در مؤونه از چند صورت برخوردار است که برخی از آنها به اتفاق همه فقها از خمس مستثناست ولی نسبت به برخی صور مورد اختلاف است که به قرار ذیل تشریح می‌شود.

صورت اول: درآمد بین سال را صرف در تهیه اموری می‌کند که در همان سال عرفاً به آن نیاز دارد.

در این صورت به نظر همه مراجع عظام خمس واجب نیست.

صورت دوم: این که درآمد بین سال را صرف در تهیه چیزی می کند که در سال‌های بعدی عرفاً به آن نیاز دارد مثل اینکه چند سال قبل از ترویج دختر خود برای او جهیزیه می‌خرد و یا قبل از ازدواج و تشکیل خانواده از درآمد بین سال منزل می‌خرد و یا می‌سازد.

صورت سوم: اینکه درآمد بین سال را به منظور اموری که به آن نیاز دارد، پس‌انداز می‌کند.

در مورد ثبوت خمس در این دو صورت اختلاف است که فتاوای مراجع عظام نسبت به مواردی که بیشتر مورد ابتلاء مؤمنین است، به قرار ذیل مطرح می‌شود:

۱. خرید زمین برای ساختن منزل در سال‌های آینده

ص ۶۰

در این‌باره چند نظر مطرح است.

۱) به نظر همه مراجع عظام (جز آیات عظام: تبریزی،

سیستانی، مکارم و وحید): در صورتی که راهی برای تهیه خانه مسکونی جز نگهداشتن زمین تا چند سال نیست، خمس ندارد. (۱)

۲) آیت الله تبریزی و آیت الله وحید: باید خمس زمین را به قیمت فعلی بدهد. (۲)

۳) آیت الله سیستانی: در صورتی که از نظر مالی تمکن ندارد خانه را یک مرتبه بخرد و متعارف درباره مثل او این است که خانه را به تدریج تهیه کند، خمس ندارد. (۳)

۴) آیت الله مکارم: خمس ندارد. (۴)

۲. پس‌انداز درآمد برای خرید منزل

۱- امام راحل، استفتائات، ج۱، س ۲۳؛ خامنه‌ای، اجوبهٔ، الاستفتائات، س ۹۰۳ و ۹۵۷؛ نوری، استفتائات، ج۱، س ۲۸۳؛ فاضل جامع المسائل، ج۱، س ۶۷۵؛ بهجت توضیح المسائل، م ۱۳۹۱؛ سیستانی منهاج الصالحین، ج۱، م ۱۲۱۹؛ صافی جامع الاحکام، ج۱، س ۷۱۹.

۲- آیت الله تبریزی، استفتائات، س ۸۰۱؛ آیت الله وحید، استفتاء شفاهی.

۳- منهاج الصالحین، ج۱، م ۱۲۱۹.

۴- استفتائات، ج۲، س ۵۱۴.

ص ۶۱

در این‌باره دو نظر مطرح است:

۱) آیات عظام: امام راحل، تبریزی، خویی، خامنه‌ای، سیستانی، مکارم و وحید: خمس دارد. (۱)

۲) آیـات عظام: بهجت، زنجانی، فاضل، صافی، گلپایگانی و نوری (با اختلاف تعابیر): چنان‌چه برای تهیه منزل مسـکونی مورد نیاز، راهی جز طریق مذکور (پس انداز) ندارد به آن خمس تعلق نمی گیرد. (۲)

۳. پولی که از درآمد بابت رهن منزل پرداخت می‌شود

پول پیش که مسـتأجر به مالک منزل می‌پردازد گرچه در لسان عامیانه به‌عنوان و نام «رهن» معروف شـده ولی عنوان دقیق فقهی آن، عبارت است از «قرض مشروط در ضمن اجاره».

۱- امام راحل، تبریزی، استفتائات، س ۸۸۹؛ اجوبه الاستفتائات، س ۹۰۸؛ سیستانی... وحید استفتائات، شفاهی از دفتر.

۲- بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۹۱، زنجانی استفتائ شفاهی، فاضل، جامع المسائل، ج۱، س ۶۷۷؛ صافی جامع الاحکام، ج۱، س ۷۰۶؛ نوری استفتائات، ج۲، س ۳۲۸.

ص ۶۲

و در مورد حکم خمس آن چند نظر است.

۱) آیات عظام: امام راحل، خامنه‌ای و سیستانی: خمس دارد ولی تا هنگامی که برای این منظور نیاز دارد پرداخت خمس آن واجب نیست ولی در زمانی که دریافت شد یا دریافت آن ممکن باشد، باید فوراً خمس آن را بپردازد». (۱)

۲) آیات عظام: بهجت، تبریزی، فاضل و وحید: چنان‌چه بدون پول رهن، نیاز مسکن او تأمین نمی‌شود، خمس ندارد و هر زمان آن را باز پس گرفت و نیازی به آن نداشت و از مخارج سال زیاد آمد، خمس دارد. (۲)

۳) آیت الله صافی و آیت الله مکارم: پول رهن جزء مؤونه است و خمس ندارد ولی اگر آن را باز پس گرفت و نیازی به آن نداشت، بنابر احتیاط خمس آن را بپردازد. (۳)

۴. پول فروش منزلی که مؤونه بوده

۱- امام راحل استفتائات، ج۱، س ۱۱۶؛ خامنه‌ای اجوبه، الاستفتائات، س ۸۹۷ و ۹۴۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج۱، س ۶۸۷.

۲- آیت الله بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۹۶؛ آیت الله فاضل، جامع المسائل، ج۱، س ۶۸۷ و ۶۸۸؛آیت الله تبریزی و آیت الله وحید استفتاء شفاهی از دفتر.

۳- آیت الله صافی، جامع الاحکام، ج۱، س ۷۰۷؛ آیت الله مکارم، استفتائات، ج۲، س ۵۲۴.

ص ۶۳

منزلی که از درآمد بین سال و یا قرض و وام ساخته شده و پس از چندین سال زندگی در آن، فروخته شده تا پول آن صرف در تهیه منزل دیگری شود، آیا به این پول خمس تعلق می گیرد؟

در این مسأله چند نظر است:

۱) امام راحل: پول فروش آن فوراً خمس دارد مگر اینکه خانه را با خانه دیگر معاوضه کند. (۱)

۲) آیات عظام: بهجت، زنجانی، نوری: اگر بدون پول فروش آن نمی‌تواند خانه دیگری تهیه کند، خمس ندارد. (۲)

۳) آیت الله خامنه‌ای و آیت الله مکارم: خمس ندارد. (۳)

۴) آیات عظام: تبریزی، سیستانی، صافی و فاضل: به مقدار سود آن (تفاوت قیمت خرید و قیمت فروش) خمس تعلق

۱- امام راحل، استفتائات، ج ۱، س ۶۵ و ۱۷۳.

۲- آیت الله بهجت، توضیح المسائل، ج ۲، م ۱۳۹۱ آیت الله زنجانی استفتائات آیت الله نوری استفتائات، ج ۱، س ۲۶۳.

۳- آیت الله خامنه‌ای، اجوبهٔ الاستفتائات، س ۹۸۶، آیت الله مکارم استفتائات، ج ۱، س ۳۱۴.

ص ۶۴

می گیرد. (۱)

۵) آیت الله وحید: بنابر احتیاط واجب به مقدار سود آن (تفاوت قیمت خرید و قیمت فروش) سر سال خمسی، خمس تعلق می گیرد. (۲)

۵. خمس پولی که برای ازدواج ذخیره شده

در حکم خمس چنین پولی چند نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، تبریزی، سیستانی، صافی و مکارم: خمس دارد. (۳)

۲) آیات عظام: بهجت، زنجانی، فاضل و نوری: چنان‌چه بدون پس‌انداز نمی‌تواند در آینده ازدواج کند، خمس ندارد. (۴)

۱- آیت الله سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۱۳؛ آیت الله تبریزی، استفتائات، س ۸۴۱؛ آیت الله صافی توضیح المسائل، ۱۷۹۰ و ۱۷۷۹ آیت الله فاضل جامع المسائل، ج۲، س ۴۸۵.

۲- توضیح المسائل معظم له، م ۱۷۷۸.

۳- امام راحل، استفتائات، ج۱، س ۲۴؛ آیت الله تبریزی، استفتائات، س ۸۸۰؛ سیستانی استفتائات آیت الله صافی جامع الاحکام، ج۱، س ۷۴۷؛ آیت الله مکارم استفتائات، ج۲، ص ۵۱۶.

۴- آیت الله بهجت استفتاء، آیت الله زنجانی، استفتاء آیت الله فاضل، جامع المسائل، ج۱، س ۷۴۸؛ آیت الله نوری استفتائات، ج۲، س ۳۳۰.

ص ۶۵

۳) آیت الله خامنه‌ای: اگر برای تهیه هزینه‌های ازدواج در آینـده نزدیک پس‌انـداز شـده باشـد و با پرداخت خمس آن نتواند آنها را تهیه کند، خمس ندارد. (۱)

۶. خمس درآمدی که صرف درخرید جهیزیه شده است.

درآمدی که با آن جهیزیه تهیه شده دو صورت دارد.

صورت اول: اینکه جهیزیه از درآمد بین سال خریده شده و در همان سال هم ازدواج دختر صورت گرفته.

در این صورت به نظر همه مراجع عظام جز مؤونه سال محسوب می‌شود و خمس ندارد.

صورت دوم: این است که از درآمـد بین سال جهیزیه خریداری شده ولی ازدواج در سال‌های بعدی تحقق یافته در حکم خمس این صورت چند نظر است:

۱) آیـات عظـام: امام راحل، خویی، خامنه‌ای، سیسـتانی، فاضل، مکارم، وحیـد و نوری: چنان‌چه نتوانـد یک‌جا جهیزیه دختر را تهیه کند یا در شهری باشد که معمولاً در سال مقداری از جهیزیه

۱- اجوبهٔ الاستفتائات، س ۸۶۰ و ۹۷۸.

ص ۶۶

دختر را تهیه می‌کنند به‌طوری که تهیه نکردن آن عیب است، چنان‌چه در بین سال از منافع آن سال جهیزیه بخرد خمس ندارد. (۱) مقصود از اینکه «تهیه نکردن آن عیب است» این است که تهیه نکردن جهیزیه منافی با شأن اوست.

۲) آیت الله صافی: اگر جهیزیه در زمانی که دختر در معرض ازدواج است، تهیه شود، خمس ندارد. (۲)

۳) آیت الله تبریزی: آنچه در سال ازدواج تهیه شده، خمس ندارد و آنچه در سال‌های قبل تهیه شده است بنابر احتیاط واجب باید خمس آن را بدهد آری اگر اموالی را قبل از بلوغ دختر به او بخشیده‌اند، پرداخت خمس آن بر دختر واجب نیست. (۳)

۷. خمس پولی که برای خرید جهیزیه پس‌انداز شده

امروزه بین بسیاری از خانواده‌ها رسم شده که به منظور آماده

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۷۸، آیت الله خامنه‌ای اجوبهٔ الاستفتائات، س۹۰۵ و ۹۱۷؛ آیت الله وحید توضیح المسائل، م ۱۷۸۵؛ آیت الله نوری توضیح المسائل، م ۱۷۷۳، آیت الله مکارم، استفتائات، ج۲، س ۵۴۸.

۲- جامع الاحکام، ج۱، س ۷۴۸.

۳- استفتائات، س ۸۲۲.

ص ۶۷

بودن برای خرید جهیزیه مناسب با مدل روز، قبل از ازدواج دختر جهیزیه تهیه نمی‌کنند بلکه مبالغی را پس‌انداز می‌کنند تا به هنگام ازدواج جهیزیه مناسب با مدل روز تهیه کنند. آیا به چنین پولی خمس تعلق می‌گیرد.

در این مسأله چند نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، خویی، تبریزی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم و وحید: خمس دارد. (۱)

۲) آیـات عظـام: بهجت، زنجـانی، فاضـل و نوری: اگر بـدون پس‌انـداز پول، نمی‌توانـد در سال‌های بعـد، جهیزیه تهیه کنـد، خمس ندارد. (۲)

۳) آیت الله خامنه‌ای: اگر برای تهیه جهیزیه در آینده نزدیک

۱- توضیح المسائل مراجع ذیل، م ۱۷۷۷؛ امام راحل استفتائات، ج ۱، س ۲۵؛ تبریزی، استفتائات، س ۸۳۶ و ۸۹۱؛ صافی جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۴۸؛ گلپایگانی، توضیح المسائل، مراجع ذیل، ۱۷۷۷؛ مکارم استفتائات، ج ۲، س ۵۱۶؛ وحید توضیح المسائل، م ۱۷۸۳؛ سیستانی توضیح المسائل مراجع ذیل، م ۱۷۷۷.

۲- بهجت استفتاء از دفتر و توضیح المسائل، م ۱۳۹۱؛ زنجانی توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۷۷ و استفتاء شفاهی از معظم له، فاضل جامع المسائل، ج ۱، س ۷۴۸؛ نوری استفتائات، ج ۲، س ۳۸۰.

ص ۶۸

پس‌انداز شده باشد و با پرداخت خمس آن نتواند آنها را تهیه کند، خمس ندارد. (۱)

۸. خمس وسائل نقلیه

وسیله نقلیه و به‌طور کلی ماشین و موتورسیکلت سه قسم است:

قسم اول: ماشین و موتوری که به عنوان وسیله کسب و کار نیست بلکه به عنوان وسیله سواری مورد نیاز و به اصطلاح زیر پا از آن استفاده می‌شود.

قسم دوم: ماشین و موتوری که به عنوان وسیله کسب و کار از آن استفاده می‌شود.

قسم سوم، ماشین و موتوری که گاهی از آن جهت کارهای شخصی استفاده می‌کند و گاهی با آن کار می‌کند.

اما قسم اول: باز دو صورت دارد:

صورت اول: وسیله نقلیه سواری که از درآمد بین سال یا با قرض و وام خریده شده و مورد نیاز زندگی است و زائد بر

۱- اجوبة الاستفتائات، س ۸۶۰ و ۹۸۷.

ص ۶۹

شأن عرفی شخص هم نیست.

در این صورت به نظر همه مراجع عظام خمس ندارد.

صورت دوم: وسیله نقلیه سواری که با پولی که پس‌انداز شده و سال خمسی بر آن گذشته خریده در این صورت چند نظر است.

۱) آیات عظام: امام راحل، خویی، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، صافی، گلپایگانی، وحید: خمس دارد.

۲) آیات عظام: بهجت، زنجانی، فاضل: در صورتی که بدون پس‌انداز پول، نمی تواند در سال‌های بعد وسیله نقلیه مورد نیاز خود را، تهیه کند خمس ندارد.

اما قسم دوم: (وسیله نقلیه‌ای که با آن کار می‌کند و وسیله کسب است) به نظر همه مراجع عظام حکم سرمایه را دارد که قبلا در مبحث خمس سرمایه به تفصیل فتاوای مراجع بررسی شد.

اما قسم سوم: (وسیله نقلیه‌ای که گاهی از آن جهت کارهای شخصی استفاده می‌کند و گاهی با آن کسب و کار می‌کند) از سه صورت برخوردار است.

ص ۷۰

صورت اول: از این وسیله بیشتر برای کارهای شخصی خود استفاده می کند. در این صورت به نظر همه مراجع عظام حکم قسم اول جاری است.

صورت دوم: بیشتر از وسیله مذکور برای کار و کسب (مثل مسافرکشی یا بارکشی) استفاده می کند.

در این صورت نیز به نظر همه مراجع عظام حکم قسم دوم جاری است.

قسم سوم: اینکه از وسیله مذکور به‌طور مساوی گاهی در مورد کارهای شخصی استفاده می کند و گاهی برای کسب و کار در این صورت باز به نظر همه مراجع عظام نصف قیمت آن حکم قسم اول را دارد و نصف دیگر آن حکم قسم دوم را.

۹. خمس پول پیش خرید منزل و خودرو سواری

در مورد خمس پولی که بابت خرید خودرو و منزل مورد نیاز به حساب ریخته می‌شود و سال خمسی بر آن می گذرد دو صورت، متصور است:

صورت اول: پولی که از درآمد بین سال است بابت پیش خرید منزل مسکونی و یا خودرو مورد نیاز به طرف مقابل پرداخت

ص ۷۱

می‌شود تا بعدها پس از گذشت سال خمسی خریداری شود، در مورد خمس آن دو نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، خویی، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی و وحید: خمس دارد. (۱)

۲) آیات عظام: بهجت، زنجانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری: چنان چه منزل مسکونی و خودرو مورد نیاز بوده و تنها راه تهیه آن واریز نمودن پول به حساب است، خمس ندارد. (۲) (آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی این حکم را در خصوص منزل مسکونی فرمودند).

صورت دوم: پولی که از درآمد بین سال است بابت منزل یا خودرو سواری خریداری شده، پرداخت می‌شود تا در آینده منزل یا خودرو را تحویل بگیرد، در این صورت چند نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، بهجت، خامنه‌ای، زنجانی، صافی،

۱- امام راحل، استفتائات، ج۱، ص ۳۷۷، س ۹۸؛ سیستانی، تبریزی و وحید دفتر استفتائات.

۲- بهجت برگرفته از توضیح المسائل، م ۱۳۹۱ و دفتر استفتائات، فاضل، جامع المسائل، ج۱، س ۷۰۴، زنجانی، مکارم و نوری استفتاء.

ص ۷۲

فاضل، گلپایگانی، مکارم و نوری: خمس ندارد. (۱)

۲) آیات عظام: تبریزی سیستانی و وحید: چنانچه تا سر سال خمسی منزل یا خودرو مورد نیاز را تحویل نگرفته و مؤونه فعلی نشده خمس دارد. آیت الله سیستانی: مگر اینکه اگر منزل یا خودرو مورد نیاز حتی به صورت مذکور خریداری نکند، عرفاً کوتاهی در حق خانواده و عیب شمرده می‌شود که در این صورت خمس ندارد. (۲)

ناگفته نماند که آنچه مطرح شد مربوط به وسیله نقلیه سواری مورد نیاز است و اما خودروی که جهت کار مثل نقل مسافر و بار از آن استفاده می‌شود، قهراً حکم سرمایه را دارد که قبلاً به تفصیل آراء فقهاء در مورد خمس آن مطرح شد.

۱۰. خمس آذوقه زائد بر مصرف سال

اگر آذوقه خود و خانواده را از درآمد بین سال تهیه کند و در آخر سال مقداری از آن زیاد بیاید به نظر همه مراجع عظام

۱- همان.

۲- آیهٔ الله تبریزی، استفتائات جدید، ص ۱۷۴، س ۸۸۳؛ آیهٔ الله وحید و آیهٔ الله سیستانی، دفتر استفتائات.

ص ۷۳

خمس دارد.

و چنانچه بخواهد قیمت آن را بپردازد نه عین آن را، باید قیمت آخر سال را حساب کند. (۱)

آیت الله زنجانی افزودند: برای محاسبه خمس می‌توان هر مال را جداگانه حساب کرد بنابراین کسی که برای خود سالی قرار داده است اگر قبل از آن آذوقه تهیه کرده که هنوز بر آن سال نگذشته می‌تواند خمس آن را ندهد. (۲)

۱۱. خمس سپرده های حج و عمره

سپرده‌های بانکی حج و عمره از چند صورت برخوردار است:

صورت اول: پولی که بابت ثبت‌نام حج و عمره، پرداخت شده از درآمد سال قبل از سال ثبت‌نام بوده است در این صورت به نظر همه مراجع: اصل آن خمس دارد و اما سود آن چنان‌چه امکان دریافت آن نباشد (که ظاهراً در شرائط فعلی با حفظ نوبت ثبت‌نام قابل دریافت از بانک‌ها نیست) خمس ندارد.

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۸۰.

۲- توضیح المسائل مراجع ذیل، م ۱۷۸۰.

ص ۷۴

صورت دوم: پولی که بابت ثبت‌نام حج و عمره پرداخت شده از درآمد همان سال ثبت‌نام است و در همان سال هم موفق به سفر حج یا عمره می‌شود، در این صورت ولو به ندرت اتفاق می‌افتد، به فتوای همه مراجع خمس ندارد.

صورت سوم: که مورد ابتلاء غالب زوّار است، این است که پولی که با آن ثبت‌نام حج یا عمره کرده، از درآمد همان سالی است که ثبت‌نام کرده ولی در سال‌های بعد موفق به سفر حج یا عمره می‌شود. در این صورت در مسأله چند نظر است:

۱) آیات عظام: امام راحل، خویی، خامنه‌ای، تبریزی، وحید: اصل پول خمس دارد ولی سود آن چنان‌چه قابل دریافت نیست خمس ندارد. (۱)

۲) آیت الله صافی و آیت الله نوری: اصل پول و سود آن خمس ندارد. (۲)

۳) آیت الله سیستانی و آیت الله فاضل: اصل آن خمس دارد مگر برای کسانی که حج بر آنها مستقر شده و راه دیگری برای رفتن

۱- مناسک محشی، م ۱۳۵۵ و م ۱۳۵۶.

۲- همان.

ص ۷۵

به حج در سال ثبت‌نام نداشته باشند که در این صورت خمس ندارد. این حکم اصل آن اما سود آن خمس ندارد. (۱)

۴) آیت الله بهجت: در صورتی که از درآمد بین سال باشد، خمس ندارد و در صورتی که سال ندارد، اگر حقوق‌بگیر است و از حقوق همان سال ثبت‌نام کرد، خمس ندارد و در غیر این صورت باید با او مصالحه شود. (۲)

بنابراین فتوای آیت الله بهجت، حاوی چند صورت است:

صورت اول: مکلف حساب سال دارد و از درآمد بین سال ثبت‌نام کرده است در این صورت هر چند در سال‌های بعد موفق به حج و عمره شود خمس ندارد.

صورت دوم: مکلف حساب سال ندارد و حقوق بگیر است در این صورت اگر با پولی ثبت‌نام کند که سال بر آن نگذشته، خمس ندارد.

صورت سوم: مکلف حساب سال ندارد و حقوق‌بگیر هم نیست بلکه کاسب یا کشاورز است و یا حقوق‌بگیر است ولی با

۱- همان.

۲- استفتاء کتبی.

ص ۷۶

پول حقوقی ثبت‌نام کرده که بر آن سال گذشته در این صورت باید با او مصالحه شود.

۵) آیت الله مکارم: کسانی که مشرف می‌شوند چند گروه هستند:

گروه اول اشخاصی که سال خمسی دارند چنان‌چه فرد در زمانی که سال خمسی داشته بین سال خمسی برای حج یا عمره هزینه نموده نه اصل پول خمس دارد و نه سود آن گروه دوم اشخاصی که سال خمسی ندارند و دارای سرمایه‌ای هستند که خمس آن را نپرداخته‌اند در هر حال باید خمس پولی را که برای حج یا عمره هزینه کرده‌اند و خمس سود آن را بپردازند. گروه سوم: کارمندان و کارگرانی که سال خمسی ندارند دو حالت دارد: ۱. کسانی که زمان دریافت اولین حقوق را به خاطر دارند براساس آن سال خمسی قمری روشن می‌شود و اگر بر مبالغی که هزینه شده است سال خمسی گذشته به اصل و سود آن

ص ۷۷

خمس تعلق می گیرد.

۲. کسانی که زمان اولین حقوق را به خاطر ندارنـد اگر از درآمد یازده ماه منتهی به ثبت‌نام هزینه کرده‌اند (یعنی دوازده ماه تمام از زمـان دریـافت حقوق نگذشـته باشـد) به اصـل و سود آن خمس تعلق نمی گیرد و اگر ذخیره قبـل از آن بوده باشـد اصل و سود آن خمس دارد. (۱)

۱۲ و۱۳. خمس لباس احرام و قربانی

پولی که صرف تهیه لباس احرام و قربانی می‌شود از چند صورت برخوردار است.

صورت اول: پولی که لباس احرام و یا قربانی با آن تهیه شده، از سنخ پول‌هایی است که متعلق خمس نیست مثل ارث مهریه، دیه.

در این صورت به نظر همه مراجع عظام خمس ندارد و طواف و قربانی اشکال ندارد.

صـورت دوم: لبـاس احرام و قربـانی از درآمـد بین سـال تهیه شـده در این صورت نیز چون لبـاس احرام و قربـانی مؤونه او محسوب می‌شود، خمس بر او واجب نیست.

صورت سوم و چهـارم: لبـاس احرام و قربانی با پولی تهیه شـده که یا سال خمسـی بر آن گذشـته و یا مشـکوک است که آیا قبل از خرید لباس احرام و قربانی سال خمسی برآن گذشته یا نه؟

۱- استفتاء کتبی منشور دفتر معظم له.

ص ۷۸

در این دو صورت دو نظر است.

۱) آیات عظام: امام راحل، فاضل و نوری: باید تخمیس شود و بدون آن حکم غصب را دارد و طواف و قربانی صحیح نیست. (۱)

آیت الله فاضـل: در صورت شـک درگـذشت سـال خمسـی قبـل از خریـد لبـاس، لبـاس احرام یـا قربانی فرموده «به احتیاط واجب با مجتهد جامع الشرائط مصالحه کند».

۲) آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، خامنه‌ای، زنجانی، سیستـانی، صافی، گلپایگانی، وحیـد: با تلفیق چند مسأله «گرچه پرداخت خمس بر او واجب است ولی اگر همان‌طور که متعارف است لباس احرام و قربانی را بر ذمه خریـده، حج و عمره‌اش صـحیح است». (۲)

توضـیح: خریـد قربانی و لباس احرام به دو صورت ممکن است انجام شود یکی به صورت معامله شخصـی به این معنا که خریدار به فروشنده بگوید این قربانی یا لباس احرام را به شخص همین پول معین (که خمس آن را نداده) می‌خرم، و

۱- مناسک محشی، م۶۶۷، چاپ ۸۲ .

۲- مناسک محشی، م ۱۳۴۶، چاپ ۸۶ و م ۶۶۷ چاپ ۸۲.

ص ۷۹

دیگری به صورت معامله کلی به این معنا که خریدار، قربانی و یا لباس احرام را به پول کلی می‌خرد، سپس در مقام پرداخت مصداق ثمن، از پولی که متعلق خمس است می‌پردازد. اگر خرید قربانی و لباس احرام به صورت معامله شخصی باشد (که بسیار هم نادر و غیر متعارف است) به نظر همه مراجع عظام معامله اشکال دارد و در نتیجه طواف و قربانی صحیح نخواهد بود.

ولی اگر خرید آنها به صورت معامله کلی باشد (که غالباً به همین صورت است) معامله صحیح و در نتیجه طواف و قربانی هم طبق نظریه دوم صحیح است، البته پرداخت بدهی خمس بر مکلف واجب است ولی اگر نپردازد مخل به صحت طواف و قربانی او نیست.

۱۴. خمس کفن و قبر

کفن و قبر در صورتی که با پولی تهیه شده که متعلق خمس نیست مثل دیه، مهریه، به نظر همه مراجع عظام خمس ندارد مطلقاً چه اینکه مکلف در همان سال خرید، فوت کند یا در سال‌های بعد و اگر هدیه باشد حکم هدیه و بخشش را دارد که

ص ۸۰

فتاوای مراجع عظام در مورد خمس آن مختلف است و قبلاً (در بخش بررسی حکم هدیه و بخشش) به تفصیل مطرح شد.

ولی اگر کفن و قبر از درآمد کسب و کار و حقوق تهیه شده چند صورت دارد:

صورت اول: با پولی خریده شده که قبل از خرید، سال خمسی بر آن پول گذشته. در این صورت به نظر همه مراجع عظام خمس دارد.

صورت دوم: با درآمد بین سال خرید شده و در سال‌های بعد فوت کرده و از آن استفاده شده در این صورت نیز به نظر همه مراجع عظام خمس دارد.

صورت سوم: از درآمد بین سال خریده و در همان سال فوت کرده و از آن استفاده شده در این صورت به نظر همه مراجع خمس ندارد.

فصل چهارم: شیوه تخمیس اموال کسی که تاکنون سال خمسی نداشته

اشاره

ص ۸۱

قبل از هر چیز مرجع تقلید او مشخص شود، سپس طبق فتوای مرجعش باید مبدأ سال خمسی او تعیین شود، آراء مراجع عظام در مورد معیار مبدأ سال خمسی در ابتدا مبحث روشن شد، پس از تعیین مبدأ سال خمسی، تخمیس اموال در دو بخش صورت می گیرد.

بخش اول: محاسبه اموال موجود مکلف و بررسی وضعیت فعلی او با تکیه بر فتاوای مراجع نسبت به لیست پانزده گانه

ص ۸۲

اموال که به تفصیل بحث شد.

بخش دوم: محاسبه اموالی که در گذشته خرج و مصرف کرده که شیوه تخمیس آنها از این قرار است که:

آنچه در گذشته با درآمد حقوق و کسب و کار خریده دو نوع است:

نوع اول: چیزهایی خریده که در زندگی به آن احتیاج نداشته، در این صورت به نظر همه مراجع خمس دارد.

نوع دوم: اینکه چیزهایی خریده که مورد نیاز زندگی او بوده و زائد بر شأن عرفی او هم نبوده، این نوع از سه صورت برخوردار است.

صورت اول: مکلف می‌داند چیزهایی که مورد نیاز زندگی بوده از درآمد بین سال خمسی خریده:

در این صورت به نظر همه آیات عظام: خمس واجب نیست. (۱)

صورت دوم: مکلف می‌داند چیزهایی که مورد نیاز زندگی بوده از درآمدی خریده که قبل از خرید، سال خمسی بر آن گذشته بود.

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۷.

ص ۸۳

در این صورت چهار نظر است.

۱) همه آیات عظام: (به جز آیات بهجت، زنجانی و فاضل): خمس دارد. (۱)

۲) آیات عظام: بهجت، زنجانی و فاضل: اگر چیزی را خریده که مورد نیاز زندگی است از قبیل منزل و وسائل آن و برای تهیه آن ناچار بوده پول پس‌انداز کند خمس ندارد و الا خمس دارد. (۲)

۳) آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی: در خصوص پول پس‌انداز شده برای تهیه منزل مسکونی در صورتی که ناچار بوده پس انداز کند، خمس ندارد.

۴) آیت الله مکارم در نظر اخیر: پولی که از درآمد پس از گذشت سال خمسی در این موارد: ۱. خانه مسکونی۲. وسیله نقلیه شخصی ۳. لوازم زندگی ۴. زیور آلات بانوان تا حد متعارف صرف شده ولو خمس دارد اما از باب ارفاق و تشویق به حسابرسی اموال، می‌بخشیم. (۳)

صورت سوم: مکلف نمی داند که آیا چیزهای مورد نیاز زندگی

۱- همان.

۲- بهجت، استفتاء، زنجانی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۷، فاضل.

۳- پیک احکام شماره ۴، استفتاء کتبی.

ص ۸۴

را با درآمد بین سال خریده یا بعد از تمام شدن سال خمسی.

در این صورت به نظر همه مراجع عظام «باید با حاکم شرع مصالحه کند». (۱)

البته اگر در موارد نیاز زندگی صرف شده نظر آیات عظام: بهجت، زنجانی، فاضل، گلپایگانی، صافی و مکارم که در صورت قبل ذکر شد در این صورت نیز ساری و جاری است.

موارد لزوم مصالحه با حاکم شرع

در برخی موارد جهت اصلاح امر خمس به خاطر پاره‌ای از مشکلات، واجب است با حاکم شرع (فقیه جامع الشرائط) مصالحه شود.

مورد اول: با نظر داشت این نکته که اساساً خمس به عین تعلق می‌گیرد، بی‌شک تصرف در مالی که متعلق خمس شده است، قبل از پرداخت خمس آن، جایز نیست و مکلف نمی‌تواند خمس آن را به ذمه گرفته و سپس در مال تصرف کند مگر اینکه به حاکم شرع رجوع کرده و با او مصالحه کند به این

۱- توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۷.

ص ۸۵

معنا که با دست گردان کردن بدهی از عین مال خارج شده و به ذمه او منتقل می شود، همچنان‌که امام راحل، در تحریر الوسیله فرموده است:

الخمس متعلق بالعین... و لیس له ان ینقل الخمس الی ذمته ثم التصرف فی المال المتعلق للخمس نعم بجوز للحاکم الشرعی و وکیله المأ ذون ان یصالح معه و نقل الخمس الی ذمته فیجوز حینئذٍ، التصرف فیه کما ان للحاکم المصالحهٔ فی المال المختلط بالحرام ایضاً. (۱)

این مطلب در مسأله ۱۷۹۱ و ۱۷۹۲ از توضیح المسائل مراجع نیز مطرح شده است و مورد اتفاق مراجع عظام می‌باشد.

مورد دوم: اموالی که اصل تعلق خمس به آنها قطعی است ولی مکلف شک دارد در اینکه آیا در بین سال خمسی، آنها را صرف در مؤونه زندگی کرده است تا چیزی بر ذمه او نباشد یا پس از آن صرف کرده تا پرداخت خمس بر او واجب باشد، در این مورد به احتیاط واجب لازم است با حاکم شرع مصالحه

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، م ۲۳ از کتاب الخمس.

ص ۸۶

کند. چنان‌که در توضیح المسائل مراجع آمده است: «مسأله ۱۷۹۷ کسی که از اول تکلیف، خمس نداده اگر از منافع کسب چیزی که به آن احتیاج ندارد خریده و یک سال از خرید آن گذشته باید خمس آن را بدهد و اگر اثاث خانه و چیزهای دیگر که به آنها احتیاج دارد مطابق شأن خود خریده پس اگر بداند در بین سالی که در آن سال فایده برده، آنها را خریده، لازم نیست خمس آنها را بدهد و اگر نداند که در بین سال خریده یا بعد از تمام شدن سال بنابر احتیاط واجب باید با حاکم شرع مصالحه کند». (۱)

مسأله مذکور مورد اتفاق مراجع عظام است به جز مرحوم آیت الله گلپایگانی و آیت الله صافی که مصالحه با حاکم شرع را در مورد مذکور «بنابر احتیاط مستحب» می‌دانند.

مورد سوم: مال حلالی که مخلوط به حرام شده در صورتی که مقدار حرام مشخص نیست و صاحب آن هم معلوم نیست گرچه پرداخت خمس آن واجب و مجزی است ولی نسبت به صورتی که مکلف علم اجمالی دارد مقدار حرام بیشتر از مقدار

۱- توضیح المسائل مراجع، ج۲، م ۱۷۹۷.

ص ۸۷

خمس است برخی از فقها، به احتیاط واجب و جمعی به احتیاط مستحب ، قائلند، با حاکم شرع مصالحه شود.

بلکه در مواردی هم که پس از اخراج خمس، احتمال زائد بودن مقدار حرام از مقدار خمس وجود دارد، به نظر همه فقهای عظام احتیاط مستحب است که با حاکم شرع به‌گونه‌ای مصالحه کند که یقین نماید مقدار حرام زائد بر آن نبوده است چنان‌که صاحب عروه۱ در مسأله ۲۹ از مسائل ما یجب فیه الخمس فرموده است:

... ففی صورة العلم الاجمالی بزیادته عن الخمس ایضاً یکفی اخراج الخمس فانه مطهّر تعبّداً و ان کان الأحوط مع اخراج الخمس المصالحة مع الحاکم الشرعی ایضاً بما یرتفع به یقین الشغل و اجراء حکم مجهول المالک علیه و کذا فی صورة العلم الاجمالی بکونه نقص من الخمس و احوط من ذلک المصالحة معه بعد اخراج الخمس بما یحصل معه الیقین بعدم الزیادة. (۱)

امام راحل نیز در ذیل مسأله ۲۳ از کتاب الخمس به مصالحه

۱- عروه، ج۴، ص۲۵۹، فصل فیما یجب فیه الخمس، م۲۹.

ص ۸۸

با حاکم شرع در همین مورد تصریح فرموده است: «کما ان للحاکم المصالحهٔ فی المال المختلط بالحرام ایضاً». (۱)

مظالم و حکم آن

یکی از حقوق مالی که در فقه به‌عنوان یکی از مصادیق حق الناس مطرح شده مظالم است. واژه مظلمه مفرد و جمع آن مظالم است و همچون بسیاری از واژگان از معنای لغوی و نیز اصطلاحی برخوردار است.

مظالم در لغت

از نگاه واژه‌شناسان مظلمه دو معنا دارد:

۱. «ما احتملته من الظلم»؛ یعنی ظلم و ستمی که انسان از ناحیه ظالمی متحمل می‌شود.

۲. «ما تطلبه عند الظالم» یا «اسماً لما تطلبه عند الظالم»؛ یعنی آنچه را می‌طلبی درحالی‌که نزد ظالم است. در تعبیر دیگری که مشابه آن است، آمده «اسم ما اخذ منک ظلماً»؛ یعنی مالی که از انسان از روی ظلم و به ناحق گرفته شده. فرق این دو تعبیر، این است

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۴۰، م ۲۳ از کتاب الخمس.

ص ۸۹

که تعبیر دوم اعم است از اول چرا که در آن قید طلبیدن «تطلبه...» اخذ شده، برخلاف تعبیر دوم.

آنچه از این دو معنا مناسب با معنای اصطلاحی فقهی آن است که در ذیل مطرح می‌شود، معنای دوم است.

مظالم در اصطلاح فقها

مظلمه در اصطلاح فقها، عبارت است از «اموالی که انسان از دیگران به ناحق و از روی ظلم گرفته است یا تلف نموده و ذمه‌اش بدان مشغول شده است».

بنابر تعریفی که ارایه شده اموالی که از دیگران سرقت و یا غصب می‌کند و یا به‌گونه ای اتلاف می‌نماید و یا خسارتی که در حال رانندگی به وسیله نقلیه دیگری وارد می‌سازد و حتی اموالی که در ایام کودکی از کسی از روی عمد یا خطا از بین برده است و یا مصرف نموده، تمام اینها مصداق مظالم است.

حکم فقهی مظالم

حکم فقهی مظالم از این قرار است که از دو صورت برخوردار است.

ص ۹۰

صورت اول: صاحب حق و مظلمه را می‌شناسد در این صورت واجب است، با مراجعه به او یا از او رضایت بگیرید به این معنا که صاحب حق، او را برئ الذمه کند و حق خود را ببخشد یا حق را بپردازد، البته اگر پرداخت حق به‌طور مستقیم به او محذوری دارد مانند اینکه موجب آبروریزی می‌شود می‌تواند به هر کیفیتی حق او را به او برساند، ولو به اینکه به‌عنوان بدهی بابت قرض به او پرداخت کند یا به حساب بانکی او واریز کند.

صورت دوم: صاحب حق را نمی‌شناسد در این صورت واجب است آن را از طرف صاحبش به فقیر صدقه دهد و به احتیاط واجب به اذن حاکم شرع باشد. و نسبت به مقدار آن، اگر اطمینان ندارد، پرداخت مقدار متقیّن کافی است و نسبت به مقدار مشکوک وظیفه‌ای ندارد و بدین‌سان است حکم صورتی که صاحب آن را می‌شناسد ولی از او بی‌خبر است و دسترسی به او ندارد.

ولله الحمد علی کل حال

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹